

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ПЕРЕКЛАД ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ НА ОСНОВІ
КНИГИ СТВЕНА КОВІ “THE SEVEN HABBITS OF HIGHLY
EFFECTIVE PEOPLE”**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350-ап-3
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Переклад (англійський)
Арабаджи Єлизавета Юрївна

Керівник: к.ф.н., проф. Клименко О. Л.

Рецензент: д.ф.н., проф. Зацний Ю. А.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології _____
Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови _____
Освітній рівень магістр _____
Спеціальність 035 Філологія _____
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
Освітньо-професійна програма Переклад (англійський) _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри теорії та
практики перекладу з
англійської мови

« _____ » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
АРАБАДЖИ ЄЛИЗАВЕТИ ЮРІЇВНИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Переклад психологічної термінології на основі книги Стівена Кові “The Seven Habbits of Highly Effective People”

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Клименко Ольга Леонідовна,
к.ф.н., проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «13» квітня 2021 року № 590-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 22.11.2021 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту)

Теоретичні засади дослідження психологічної термінології, структурно-семантичні характеристики психологічної термінології та специфіка перекладу.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) з'ясувати визначення «терміну»; 2) визначити вимоги, що висуваються до термінів; 3) надати найбільш повну класифікацію термінів; 4) розкрити особливості психологічних термінів; 5) виявити труднощі перекладу психологічних термінів; 6) дослідити способи перекладу психологічних термінів; 7) виявити перекладацькі помилки при роботі з психологічними термінами.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Клименко О. Л. к.ф.н., проф.	07.05.2021	07.05.2021
Розділ 1	Клименко О. Л. к.ф.н., проф.	03.06.2021	03.06.2021
Розділ 2	Клименко О. Л. к.ф.н., проф.	15.07.2021	15.07.2021
Висновки	Клименко О. Л. к.ф.н., проф.	27.09.2021	27.09.2021

6. Дата видачі завдання 22.04.2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання біографії	квітень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____

(підпис)

Є. Ю. Арабаджи

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____

(підпис)

О. Л. Клименко

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____

(підпис)

В. В. Погонець

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 54 стор., 54 джерела, 3 додатки

Об'єкт дослідження: терміни, зокрема психологічні.

Мета роботи: розкриття особливостей та перекладу психологічних термінів.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії термінознавства, розроблені Д. С. Лотте, Г. О. Винокур, А. А. Реформатський, Т. Р. Кияк, Т. Л. Канделакі, А. В. Суперанська, С. В. Гриньов-Гриневиц, В. М. Лейчик, В. Н. Комісаров.

Отримані результати: термін є спеціальною лексичною одиницею, що виконує функцію називання понять, використовуючись у певній сфері знань. Ознаки термінів є обов'язковими умовами існування термінів, а вимоги – бажаними. Терміни можуть бути класифікованими за історичним, формальним, семантичним, змістовним та функціональним критеріями. Психологічна термінологія має такі особливості як насиченість інтернаціоналізмами та запозиченнями, неологізмами, метафоричністю термінів, наявність термінів-аббревіатур, синонімія та багатозначність психологічність термінів, що одночасно становить певні складнощі при їх перекладі. Найпоширеніші способи перекладу психологічних термінів: переклад за допомогою еквіваленту та таких перекладацьких трансформацій, як транскодування та експлікація. Найчастішими перекладацькими помилками при перекладі психологічних термінів є плутанина схожих за значенням понять, а також невідповідність психологічної термінології та порушення її єдності.

Ключові слова: *термін, термінологія, психологія, переклад.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ..	6
1.1 Визначення поняття «термін».....	6
1.2 Вимоги до термінів	11
1.3 Класифікації термінів.....	19
1.4 Специфіка психологічної термінології.....	27
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КНИЗІ СТВЕНА КОВІ “THE SEVEN HABBITS OF HIGHLY EFFECTIVE PEOPLE”	34
2.1 Труднощі перекладу психологічної термінології.....	34
2.2 Способи перекладу психологічної термінології.....	43
2.3 Перекладацькі помилки.....	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Термінологія є важливим елементом будь-якої наукової сфери, а також являє собою основу спеціальної мови, що є невід'ємною складовою мови в цілому. Її важливість підкреслюється тим, що вона виконує особливу функцію точної передачі спеціальних понять, що є базою для комунікації у наукових колах. Оскільки наука постійно розвивається, її термінологія повинна розвиватися поряд із нею, тому лінгвісти приділяють значну увагу для її дослідження.

Наразі особливої популярності та стрімкого росту набуває психологічна наука, що відображається на її термінології та потребує детального вивчення. Оскільки ця наука раніше почала розвиватися на заході, сьогодні іноземні матеріали є важливим джерелом поповнення національної термінології, що становить важливий пласт роботи для перекладачів. Сьогодні ми можемо зустріти психологічні терміни не тільки у наукових працях, підручниках та книгах видатних психологів, а й на сторінках звичайної науково-популярної літератури.

Детальним дослідженням термінології займались Д. С. Лотте, Г. О. Винокур, А. А. Реформатський, Т. Р. Кияк, Т. Л. Канделакі, А. В. Суперанська, С. В. Гриньов-Гриневиц, В. М. Лейчик, В. Н. Комісаров.

Не зважаючи на значний інтерес до проблематики термінології з боку видатних лінгвістів, ця тема досі викликає дискусії. Досі не існує загальноприйнятого визначення поняття «термін», чіткого переліку вимог, що висуваються до термінів, та принципів їх класифікації. Психологічна термінологія є недостатньо дослідженою.

Актуальність роботи полягає в необхідності вироблення ґрунтовного підходу до аналізу термінології як важливої складової лінгвістичної науки та її практичної імплементації у фаховій сфері, а саме у психології, спираючись

на теоретичні засади, сформовані лінгвістами, а також сучасні джерела її використання.

Наукова новизна полягає у дослідженні перекладу психологічних термінів з англійської мови на українську на основі сучасного матеріалу, а саме науково-популярної психологічної літератури.

Об'єктом дослідження є психологічні терміни.

Предметом дослідження є характеристика психологічних термінів та особливості їх перекладу.

Метою дослідження є розкриття особливостей та перекладу психологічних термінів.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) з'ясувати визначення «терміну»;
- 2) визначити вимоги, що висуваються до термінів;
- 3) надати найбільш повну класифікацію термінів;
- 4) розкрити особливості психологічних термінів;
- 5) виявити труднощі перекладу психологічних термінів;
- 6) дослідити способи перекладу психологічних термінів;
- 7) виявити перекладацькі помилки при роботі з психологічними термінами.

Матеріалом дослідження є психологічні терміни в оригінальному тексті книги Стівена Кові "The Seven Habits of Highly Effective People" та її перекладі на українську мову «Сім навичок надзвичайно ефективних людей».

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів та прийомів: лінгвістичного спостереження та порівняння, аналізу та синтезу, узагальнення та системного підходу.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів при перекладі психологічних термінів у психологічній науково-популярній літературі.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про термінологію, а саме щодо визначення поняття «термін», вимог до нього, розглянуто питання класифікації термінів та загальні особливості саме психологічних термінів.

Другий розділ містить власний аналіз перекладу психологічних термінів з англійської на українську на основі книги Стівена Кові “The Seven Habits of Highly Effective People”.

Загальна кількість сторінок 54, кількість використаних джерел 54.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Визначення поняття «термін»

Не зважаючи на те, що ще з середини ХХ століття теоретичне термінознавство вважають сформованою наукою, яка має свій понятійний апарат та методологію, загальноприйняте поняття «терміну» наразі у світових джерелах не існує. Саме тому лінгвісти та спеціалісти найрізноманітніших галузей науки почали приділяти більше уваги проблематиці наукових терміносистем. Більш того проблеми термінології та термінознавства посідають одне з найважливіших місць в лінгвістиці, що обумовлено особливим місцем термінології в системі сучасного наукового знання.

Різні дослідники позначають його по-різному, спираючись на неоднозначні, а іноді й суперечливі риси, притаманні терміну. Існує декілька тисяч визначень поняття «термін», але його зміст все ще до кінця не є з'ясованим.

Я вважаю, щоб глибше дослідити поняття «термін» спочатку необхідно дати визначення та розмежувати такі поняття, як «термінотворчість», «терміносистема», «термінологія», «термінознавство», та вже виходячи зі значення цих понять з'ясувати значення саме «терміну».

Сьогодні ми живемо у світі, де надзвичайно цінуються знання, де кількість наукової інформації швидкими темпами зростає, де процеси інтеграції та стикування наук зумовлюють посилення процесів термінотворчості. Мається на увазі, що розвиток науки, технології, культури тощо зумовлюють появу специфічних слів, що з ними пов'язані. Саме цей процес і розкриває значення «термінотворчості».

Наука про терміни поділяється на термінологію та терміносистему.

Термінологію можна розглядати як:

- а) розділ мовознавства про терміни («термінознавство»);
- б) фахову лексику певної мови (наприклад, «англійська термінологія»);
- с) спеціальну лексику або галузеву термінологію, що використовується у певній галузі науки («психологічна термінологія», «юридична термінологія» тощо).

Галузеві термінології виділяють у терміносистемі. Термінологія є системною через зв'язки, які надають термінам характеру узгодженості. Маються на увазі логічні та мовні зв'язки. Кожна наука має системні логічні зв'язки між поняттями їй притаманними. Що стосується мовних зв'язків, то варто зазначити, що оскільки окрім виконання функції позначування понять, термінам властиві ті ж самі зв'язки, що й загальноживаним словам, адже терміни є елементами живої людської мови (антонімічні, родо-видові, синонімічні, граматичні, тощо).

Таким чином, термінологія – це система спеціальних назв, що є організованою на логічному й мовному рівні. Однією з найважливіших умов існування терміна є системність. Термін здатен до існування тільки як елемент терміносистеми, якщо остання є систематизованою сукупністю термінів, що адекватно відображають систему понять. [Фурт, Дмитрук, 2020, с. 19]

Між ними, справді, є спільні риси, але одночасно вони мають фундаментальні розрізнення. Вони схожі тим, що включають в себе лексичні одиниці особливої мови, що існує у певній сфері. Однак сміливо можна сказати, що термінологія з'являється більш спонтанно в результаті накопичення специфічних понять. У той же час термінологічна система створюється штучно в окремій галузі на основі теоретичної бази, описуючи закономірності процесів і понять, що відбуваються у її межах.

Дослідження поняття «терміну», «термінології» в цілому та інших процесів термінотворчості відбувається у межах окремої науки – термінознавства. На сьогодні термінознавство – це самостійна наука, що має

власний інструментарій, а саме термінологічний апарат, методи й способи вивчення лексичного фонду термінології, а також займається дослідженням теоретичних засади і практичних питань термінології. Отже, можна сказати, що термінознавство займається вивченням теоретичних аспектів й дослідженням термінів, що займають достатньо визначене місце в термінології, що в свою чергу відображає стан розвитку певної наукової чи технічної галузі. З цього виходить, що предметом, що досліджує термінознавство є термін, що становить собою спеціальну лексичну одиницю. [Кнішенко, Нікуліна 2018, с. 223]

Слово «термін» походить від латинського “terminus”, що означає «кінець, межа, закінчення». У Середньовіччя це слово набуло значення «визначення, позначення», а в давньофранцузькій мові “terme” означало «слово». В англійській мові слово “term” було запозичене із старофранцузької. [Хаютин 1971, с. 15]

Як вже згадувалось вище, не існує єдиного значення поняття «термін». Кожен дослідник визначає його по-своєму, керуючись більш конкретними чи загальними ознаками, якими він наділяє це поняття, а також його точка зору залежить від сфери наукової діяльності та наукового підходу, з боку якого він дивиться на це поняття. До того ж вважається, що засади термінознавства все ще чітко не сформовані, саме тому це додає складнощів у створенні єдиного поняття «термін».

Однак, не дивлячись на це все ж таки я хочу розкрити значення «терміну», аналізуючи різні визначення дослідників та їх підходи. Виділяють наступні підходи до визначення поняття «термін» в залежності від ознак, якими наділяють його науковці: термінологічні, лінгвістичні, філософсько-гносеологічні визначення та логічні. [Проценко 2011, с. 401]

Розглядаючи філософсько-гносеологічне визначення терміна, можна сказати, що терміни підсилюють наукові дані, з одного боку, а з іншого сприяють виявленню нових знань. [Звягінцев 1957, с. 13] Цей підхід насправді тісно пов'язаний з логічним підходом, який розглядає «термін» у тісній

взаємодії з «поняттям». З точки зору саме логічного підходу термін визначається, як слово або поняття, що є ізольованим або те, що входить до складу судження», а «наукові терміни – це слова, що мають спеціальне, чітко визначене в даній науковій області значення». [Проценко 2011, с. 402] Орієнтуючись на цей підхід у словнику зазначено: «Термін – слово або словосполучення, що є назвою певного поняття якої-небудь спеціальної галузі науки, техніки або мистецтва». [Ожегов 2006, с. 501]

З лінгвістичної точки зору визначення «терміна» різняться. Деякі термінознавці вважають, що «терміни – це спеціальні слова в лексичному словниковому запасі мови». Наприклад, Д. С. Лотте, який є основоположником термінознавства як науки, визначає термін, як «словосполучення або слово, що покликане точно позначити поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах однієї сфери». [Лотте 1961, с. 51] Вважається, що Д. С. Лотте давав визначення ідеальному терміну, що має єдине значення, чітко описує поняття та є іменником. Однак насправді оскільки термін є мовною одиницею, його значення може бути варіативним. [Стацюк 2016, с. 114]

Пізніше дослідники дотримувались іншого підходу щодо визначення терміну, так Г. О. Винокур зазначав, що «терміни - не спеціальні слова, але слова зі спеціальною функцією». Він мав на увазі номінативну функцію, функцію «називання», адже термін покликаний називати поняття, яке він відображає. Таким чином, мається на увазі, що важливим в визначенні цього поняття є виділення функції, яку воно виконує. [Винокур 1939, с. 5] Відтак О. О. Реформатський під «терміном» розуміє «мовний знак, основна функція якого – відтворювати у свідомості людини якнайповніше уявлення про об'єкт спеціальної галузі знань зі всіма його властивостями та якостями». [Реформатський 1986, с. 47]

З боку термінознавства термін – це лексична одиниця мови для спеціальних цілей, інакше мов або підмов науки і техніки. В підтвердження цієї думки маємо наступні визначення: «Термін – це спеціальне слово або

словосполучення, що прийняте в професійній діяльності і вживається в особливих умовах». [Суперанська, Васильєва, Подольська 2004, с. 14]

Стацюк Р. В. також розрізняє науковий підхід по поясненню терміну, тобто зазначає, що деякі дослідники співвідносять його тільки з науковим, спеціальним поняттям. [Стацюк 2016, с. 114]. Відтак Т. Р. Кияк вважає, що «терміни позначають глибокі наукові поняття на відміну від звичайних слів, які позначають повсякденні примітивні поняття». [Кияк 1989, с. 28]

Отже, ретельне дослідження визначень лінгвістів підтверджує, що єдиної, загальноновизнаної думки щодо значення «терміну» на сьогодні вони так і не дійшли, і дослідження цього поняття залишається важливим завданням термінознавства. Дослідивши, визначення «терміну» деяких експертів термінознавства, ми можемо зробити висновок, що воно залежить від підходу лінгвіста, який його надає, а також від ознак, якими його наділяють. Аналізуючи визначення вищезгаданих дослідників, ми можемо прийти до того, що термін є спеціальною лексичною одиницею, що виконує особливу функцію називання понять, та використовується в певній особливій сфері знань.

2.1 Вимоги до терміну

Розкриваючи поняття «термін», я неодноразово вказувала, що найбільш повно пояснити його можна аналізуючи його ознаки. Саме ознаки розкривають його багатогранну сутність, тому лінгвісти роками займаються їх дослідженням. За роки досліджень вони дійшли найрізноманітніших висновків, майже кожен спеціаліст висуває свою низку ознак та їх класифікацій, деякі збігаються, а деякі навпаки різняться.

До того ж, тут виникає питання, що не будь-яке слово є терміном. Для того, щоб це питання вирішити та відрізнити терміни від інших лексичних

одиниць, науковці висувають вимоги, за якими можна виокремити саме термін.

Так варто нагадати, що першим, хто спробував виділити ознаки термінів, був Д. С. Лотте. Він зазначив, що терміни володіють усіма семантичними та формальними ознаками слів і словосполучень природної мови, а також вони функціонують в лексиці мови лише для спеціальних цілей, та у спеціальних сферах знань та діяльності. [Лотте 1971, с. 20] Він наголосив на базових ознаках терміну, а саме на його однозначності, короткості та відсутності синонім чи антонімів. А вже на початку 70-х років ХХ століття дослідники почали відходити від висновків Д. С. Лотте і формулювати інші ознаки, більш гнучкі, що залежать від умов і мети існування терміна. Також тоді постало питання взаємовідносин терміна зі словом.

С. В. Гриньов-Гриневич виділяє наступні **ознаки терміна**:

1) *Визначення поняття*. Співвідношення терміна і поняття є першочерговим питанням у визначенні сутності терміна. Різні дослідники ставляться до цього питання різним чином. Наприклад, Л. А. Канападзе вважає, що термін не має лексичного значення, та його значення збігається з поняттям. [Канападзе 1965, с. 75] Однак С. В. Гриньов-Гриневич погоджується з думкою А. Шаффа та О. М. Галкіної, які зазначають, що термін має лексичне значення, яке зводиться до позначуваного поняття. [Гриньов-Гриневич 2008, с. 114]

2) *Приналежність до спеціальної сфери знання та системність* (наприклад, «відчуття», «агресія» є психологічними термінами, а терміни «андеррайтер» чи «аварія» ми відносимо до страхових). Поряд із тим, що кожен термін є частиною певної терміносистеми, що являє собою сукупність термінів, які становлять систему, описуючу певну сферу наукових знань, важливо зазначити, що у межах цієї терміносистеми кожен термін пов'язаний з іншими. [Гриньов-Гриневич 2008, с. 21] Як зазначав Б. Ю. Городецький «Окремо взятий термін сам по собі є фікцією. Він існує лише в системі

термінів, тобто поряд із іншими термінами, з якими він пов'язаний певними відносинами». [Городецький, Раскин 1970, с. 137]

3) *Наявність дефініції.* Кожен термін має визначення, що чітко розкриває його значення. Т. Л. Канделаки, підтверджуючи це, зазначав: «Термін – це слово або лексикалізоване словосполучення, що вимагає для встановлення свого значення у відповідній системі понять побудови дефініції» [Канделаки 1977, с. 22]

4) *Точність значення.* Термін повинен якомога точніше передавати значення поняття. Неточні терміни можуть викликати суперечки між науковцями, адже викривлення або невірне розуміння ознак є комунікативною неточністю.

5) *Незалежність від контексту.* Ця ознака впливає з попередньої та означає, що термін у межах своєї наукової сфери не може змінювати значення, воно є єдиним та загальноприйнятим. На підтвердження цього факту можемо навести думку Д. С. Лотте, що першим зазначив: «Смисловий зміст терміна обумовлений тим поняттям, яке цей термін повинен виражати; його значення не може залежати від того речення, в якому він ужитий, а має визначатися лише всією системою понять і, відповідно, термінологією цієї галузі знання» [Лотте 1961, с. 60]

6) *Конвенційність та цілеспрямований характер появи.* Термін не з'являється випадково, над його появою працюють спеціалісти, вирішуючи необхідність його створення, приналежність його до певної терміносистеми, розробляючи його дефініцію тощо.

7) *Стійкість та відтворюваність у мові.* Функція називання понять дозволяє термінологічним словосполученням зберігати синтаксичну єдність незалежно від того, скільки елементів входять у складний термін, що і формує стійкість терміну. Це дає можливість розрізняти складені терміни та сполуки термінів. [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 33]

8) *Номінативний характер.* Г. О. Винокур був першим, хто звернув увагу на номінативну функцію терміну, зазначивши, що особлива функція, в

якій виступає слово, як термін – це функція називання. [Винокур 1939, с. 5] Тож особливість реалізації цієї функції терміну полягає у тому, що він означає певне поняття у певній науковій сфері.

9) *Стилістична нейтральність* означає відсутність емоційно-експресивного забарвлення. І хоча деякі дослідники вважають інакше, я погоджусь з думкою О. О. Реформатського, що зазначив: «Термін принципово лежить поза експресії. Він точний і холодний, і сфера експресії для терміна всередині термінології недозволена, оскільки він позначає «чисті поняття», неускладнені або майже неускладнені емоційними відтінками» [Реформатський 1986, с. 114] Адже у процесі, коли слово стає терміном, вона втрачає минуле емоційне забарвлення та стає стилістично нейтральним. [Стацюк 2016, с. 114]

Ці ознаки є обов'язковими для того, щоб ми мали змогу назвати певну лексичну одиницю терміном, адже їх сукупність використовується для точного найменування понять. Однак існує ще велика кількість ознак, які є бажаними, тобто в ідеальній ситуації термін повинен їх мати, та зазвичай вони притаманні далеко не всім термінам. Такі ознаки називають вимогами до терміну.

Більшість науковців ототожнюють поняття «ознаки» та «вимоги» терміну, адже, справді, їх значення надзвичайно тісно переплітаються. На мою думку, розмежувати їх можна за допомогою логічних методів. Мається на увазі, що дослідники спочатку за допомогою аналізу поняття «термін» наділяють його відповідними ознаками, щоб дати більш точне визначення. А потім навпаки, використовуючи метод синтезу, висувають конкретні вимоги задля того, щоб назвати відповідне поняття саме терміном. Однак велика різниця в тому, що ознаками наділені абсолютно всі терміни, тобто не маючи певних елементів лексична одиниця не може називатися терміном. А стосовно вимог можна сказати, що термін повинен прагнути до відповідності якомога більшій кількості вимог, однак рідкий термін може відповідати усім.

Я вважаю, що розглядати детальніше вимоги до терміну, доречно класифікуючи їх. С. В. Гриньов-Гриневиц запропонував найбільш логічну класифікацію вимог в залежності від того, яке місце вони займають у складанні терміну, він поділив вимоги до терміна на три групи: вимоги до форми, будови терміна (синтаксичний аспект), до його значення, змісту (семантичний аспект) та специфічні вимоги, зумовлені особливостями вживання термінів (прагматичний аспект). [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 30]

Отже, по-перше, розглянемо **вимоги до значення терміну**:

1. Несуперечливість семантики терміна в межах однієї терміносистеми, тобто відсутність протиріччя між лексичним значенням терміна як слова і поняття, яке він позначає в конкретній термінології. [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 31] Наприклад, тлумачний словник визначає слово «ліквідність», як «можливість легкої реалізації чогось, обертання на готові гроші», а в межах страхової термінології воно постає як термін, що конкретизується, а саме є «показником того, як швидко можна реалізувати матеріальні цінності та отримати кошти, необхідні для покриття зобов'язань», тобто значення в обох тлумаченнях збігаються. Тобто значення терміна є більш детальним, однак сутність залишається незмінною. [Словник української мови 1973, с. 531]

2. Однозначність терміну у межах певної термінологічної системи. Важливо підкреслити, що термін повинен мати одне значення лише у одній науковій сфері. Якщо один і той самий термін використовується у різних наукових сферах та має різне значення – це не є порушенням такої вимоги терміну як однозначність. Наведемо приклад термін «адаптація». Адаптація взагалі – це процес пристосування об'єкта в певних умовах, а з точки зору біології це процес пристосування організмів протягом життя багатьох поколінь до змін середовища. Також цей термін можна тлумачити, як пристосування (полегшення) тексту для погано підготовлених читачів. [Словник української мови 1973, с. 10]

Тобто ми бачимо, як один і той самий термін у різних терміносистемах має різне значення. Як зазначав О. О. Реформатський «однозначність терміни отримують не через умови контексту, а через приналежність до цієї термінології». [Реформатський 1986, с. 114]

Однак також слід зазначити, що однозначність терміну – це більше та вимога, до якої термін має прагнути, ніж стандарт термінології. Особливо це стосується новітніх ще до кінця не усталених термінів. Хоча пошук однозначних термінів є головним завданням термінознавства, все ж таки у багатьох терміносистемах домінує кількість полісемічних термінів.

3. *Повнозначність терміну.* Повнозначним терміном є той, який має необхідну кількість мінімальних ознак, за допомогою яких можна якомога точніше визначити його. Відтак деградація взагалі – це поступове погіршення, втрата якихось якостей, властивостей, занепад, виродження. З психологічної точки зору деградація – це втрата особистістю своїх властивостей, збіднення здібностей особистості. Тобто ідеальний термін повинен містити усі ознаки, які відображатимуть його значення з максимальною мірою точності та повноти. Практично ж кожен термін визначає певні ознаки поняття, але кожен визначає з різною точністю та повнотою.

4. *Відсутність синонімів.* Ця вимога є предметом суперечок великої кількості дослідників. Цю вимогу започаткував ще Д. С. Лотте поряд з ознакою точності та вимогою однозначності. Вона є цілком логічною, бо синонімія термінів ускладнює процес їх вивчення, та часто є причиною непорозумінь внаслідок неправильного їх усвідомлення та вживання. Однак практично синонімії часто не вдається уникнути. Дослідивши думки спеціалістів, я прийшла до висновку, що синонімія в термінології не є випадковим явищем, вона викликана низкою чинників, таких як: 1) безперервний розвиток науки, що зумовлює появу нових понять, що не заміщують старі, а існують поряд із ними; 2) відсутність уніфікації у термінології; 3) повернення до забутих на певний час старих вдалих термінів; 5) одночасне вживання як іноземних термінів, так і тих, що були створені у

національній мові; б) визначення одного поняття різними науковими школами. Тож, на жаль, синонімії неможливо уникнути, і ця вимога є більше бажаною, ніж реальною.

До форми терміна висуваються наступні вимоги:

1. *Відповідність нормам мови*, а саме: усунення професійних жаргонізмів, відхилень від фонетичних та граматичних норм, заміна невластивих літературній мові форм, підпорядкування їх мовним вимогам.

2. *Короткість*. С. В. Гриньов-Гриневиц виділяє лексичну та формальну короткість (нетавтологічність). Під лексичною короткістю мається на увазі закріплення у формі терміну мінімальної кількості ідентифікаційних ознак, відсутність зайвих елементів, що не мають значення. Формальна короткість означає те, що буквально короткий термін є легшим для сприйняття і застосування в мові, та саме їм надається перевага. Однак не завжди короткий термін є точним. [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 33]

3. *Дереваційна здатність терміну*, тобто можливість утворювати нові терміни на основі вже існуючих. Ця вимога тісно пов'язана з вимогою короткості, адже від коротких термінів набагато легше утворити похідний термін.

4. *Інваріантність термінів* – незмінність термінів. Оскільки велика кількість термінів походять від іноземних, та існує багато фонетичних, графічних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних та інших термінів, часто виникає питання щодо правильності їх написання. Для усунення існування різних варіантів написання одного терміну, створили вимогу інваріантності, що означає одну загальновизнану форму написання одного терміну.

5. *Мотивованість терміну* означає семантичну прозорість, яка дає змогу уявити поняття, що називає термін. [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 35] Мотивованість розкривається через систематичність терміну, що дозволяє зрозуміти як поняття, що описується співвідноситься з іншими, та чому займає саме це місце у системі понять. Не зважаючи на те, що мотивованість

не є основною вимогою, вона є дуже важливою через свою функцію сприяння запам'ятовуванню терміна та тим, що робить термін більш зрозумілим. [Бурсіна 2015, с. 1104] Також важливо зазначити, що ця вимога до терміну є великим питанням для дискусій лінгвістів, тому заслуговує на більш детальний розгляд.

С. В. Гриньов-Гриневиц поряд з деякими іншими дослідниками розглядає мотивованість терміну у поєднанні з способами терміноутворення, на основі чого виділяє наступні її види: 1) семантична або образна (значення цих термінів викликає асоціації з загальновідомими поняттями, на базі яких утворились спеціальні поняття); 2) морфологічна або категоріальна (властивість терміну своєю внутрішньою формою вказувати до якої категорії належить термін); 3) синтаксична. Проаналізувавши цей підхід, можна сказати, що мотивованими є лише ті терміни, що утворились афіксальним шляхом, терміни-складні слова, та ті, що з'явилися в результаті звуження чи розширення семантики. Однак цей погляд є досить вузьким, бо всі терміни є мотивованими хоча б за одним принципом. [Гриньов-Гриневиц 2008, с. 35]

Т. Р. Кияк виробив свою класифікацію мотивованості, він поділив мотивованість на наступні види: 1) знакову(семіотичну) – кожен термін є мотивованим внаслідок свого існування та використання; 2) формальну (словотвірну), тобто мотивованість за зовнішньою формою (фонетичну) та внутрішньою (морфологічну); 3) змістовну, що розкриває структурно-семантичні особливості мотивованості, що характеризує властивість внутрішньої форми відображати ознаки мовного змісту слова. [Кияк 1989, с. 38] На основі цієї класифікації автор поділяє змістовну мотивованість за ступенями, він розрізняє: 1) повну вмотивованість внутрішньої форми (коли форма висловлює ознаку, цілком входить в значення); 2) часткову вмотивованість (коли існує загальна для внутрішньої форми і лексичного значення частина мовного змісту одиниці); 3) відсутність вмотивованості (жодна морфема, що входить до складу внутрішньої форми, не знаходить відповідності в значенні); 4) рідко поширений тип - абсолютну

вмотивованість (повний збіг семантичних ознак внутрішньої форми і лексичного значення). [Кияк 1989, с. 39]

І хоча не всі дослідники погоджуються за цією типологією, все ж таки вона вважається найбільш прийнятною.

Розглянемо специфічні вимоги, зумовлені вживанням термінів (прагматичний аспект):

1. *Упродовженість* терміна характеризується своєю загальноприйнятністю у колі науковців.

2. *Інтернаціональність*. Оскільки в епоху глобалізації зростає обмін наукової інформації, то з'являються терміни, що звучать однаково у декількох мовах (не менше ніж у трьох), вони називаються інтернаціоналізмами. За правилами необхідно використовувати такі терміни лише тоді, коли у мові немає термінів, які б точно передавали сенс інтернаціонального терміну. П. Браун, бажаючи визначити переваги використання інтернаціоналізмів, зазначив, що спільник лексичний фонд а) сприяє повсякденній комунікації; б) має широке застосування у вивченні та викладанні іноземних мов; в) передає інформацію стосовно культурно-історичних контактів між різними народами; г) може інтерпретуватися як словник пан-європейської культури. [Braun P. 1989, p. 161]

3. *Сучасність*. Терміни повинні відповідати сучасним науковим реаліям. Темпи наукового та технічного прогресу стрімко зростають, тому дослідникам необхідно пильно спостерігати за зміною усередині терміносистем, адже постійно постає необхідність створювати нові терміни та слідкувати за тим, щоб старі терміни залишалися актуальними.

4. *Милозвучність*. Конструкція терміну має прагнути до такого поєднання звуків та звукосполучень, щоб його звучання було гармонійним. В українській мові зазвичай милозвучність досягається за допомогою спрощення звуків приголосних при словозміні: ждн-жн, здн-зн, стл-лн та ін, уникнення збігу двох і більше голосних звуків у словах іншомовного походження, повинна бути

правильна артикуляція звуків та співвідношення голосних та приголосних фонем.

5. *Езотеричність*, або навмисна недоступність, коли точне значення терміна відоме лише спеціалістам у даній галузі.

Отже, виходячи з вищезазначеної інформації можна дійти висновку, що, по-перше, ознаки терміну не є одним і тим самим, вони відрізняються тим, що ознаки є базовими характеристиками термінів, а вимоги є тими, що висувуються задля того, щоб сформувати найбільш ідеальний та правильний термін. Виділяють наступні ознаки термінів: визначення поняття, приналежність до спеціальної сфери знання та системність, наявність дефініції, точність значення, незалежність від контексту, конвенційність та цілеспрямований характер появи, стійкість та відтворюваність у мові, номінативний характер та стилістичну нейтральність. По-друге, вимоги можна класифікувати за різними аспектами, а саме синтаксичним, прагматичним та семантичним аспектами. За синтаксичним аспектом виділяють наступні вимоги: несуперечливість семантики терміна, однозначність, повнозначність, відсутність синонімів. За семантичним аспектом існують такі вимоги як: відповідність нормам мови, короткість, дериваційна здатність, інваріантність, мотивованість. За прагматичним аспектом вимоги виокремлюються наступні вимоги: упродовженість терміна, інтернаціональність, сучасність, милозвучність, езотеричність.

1.3 Класифікація термінів

У межах будь-якої науки існує безліч термінів, кількість яких постійно збільшується внаслідок науково-технічного прогресу. Для надання певної системності цьому процесу їх розподіляють у відповідні групи за різними критеріями, адже поряд із ознаками та вимогами існує ще велика кількість

інших елементів, за якими можна характеризувати термін. Через це окрім питання визначення термінів важливу роль відіграють їх розподіл та класифікація. Це необхідно для підвищення якості упорядкування, створення та перекладу термінів. У межах науки термінології між її предметами, а як ми знаємо це терміни, існують об'єктивні відносини та зв'язки, які власне класифікація і відображає. В залежності від того, з боку якої характеристики поглянути на термін, їх можна розподілити у певні групи. Сама сутність класифікації полягає у розкладанні певних об'єктів, в нашому випадку термінів різних областей знань, на класи та встановлення відповідних зв'язків між ними з метою їх структурування.

За визначенням А. В. Суперанської, Н. В. Подольської та Н. В. Васильєвої: «наукова класифікація – це штучно створений аспект дослідження, що дозволяє поділити об'єкти для кращого їх розуміння». [Суперанська, Подольська, Васильєва 2004, с. 163]. Класифікувати певні об'єкти ми починаємо з менших груп, або класів та поєднуємо їх із тими одиницями, що входять до них за певними характеристиками. Наукове визначення класів пояснює, що вони є сукупністю однорідних предметів чи явищ зі спільними істотними ознаками. [Словник української мови 1973, с. 174]

Процесу класифікації передують глибокий аналіз особливостей певних термінологій, а також дослідження специфіки реалізації в них спільних термінологічних властивостей. Класифікацією у термінології та створенням єдиного підходу до структурування термінів займається такий її розділ, як інвентаризаційне типологічне термінознавство, що вивчає особливості поділу спеціальної лексики за окремими ознаками. Однак на сьогоднішній день все ще не існує тієї одної загальноприйнятої та повністю вичерпної моделі класифікації термінів. Кожен спеціаліст в області термінознавства, керуючись своєю уявою про терміни, на власний розсуд виділяє критерії для структуризації даних лексичних одиниць, повністю або частково погоджуючись зі своїми колегами та одночасно додаючи свої характеристики для класифікації.

Таким чином аналіз класифікації термінів можна зробити, досліджуючи класифікації, запропоновані нам авторитетними лінгвістами, що зробили значний вклад у розвиток даної науки. Я пропоную взяти за основу для більш детального розгляду класифікацію, запропоновану С. В. Гриньовим-Гриневичем, який поділяє терміни за наступними аспектами: історичним, формальним, семантичним, змістовним, функціональним.

[Гриньов-Гриневич 2008, с. 73]

1. За історичним аспектом терміни поділяються за декількома критеріями.

1) *за походженням терміни бувають:*

а) споконвічні (терміни, які існували у мові з давніх часів):

б) перенесені (ті, що спочатку були загальноживаними словами, а стали термінами);

в) непохідні (запозичені з інших шарів лексики чи інших мов без зміни форми);

г) похідні (створені за допомогою морфологічних способів словотворення, або різних видів морфологічно-синтаксичного створення слів там словосполучень, та бувають: композитні – створені складенням слів першопочаткового словосполучення; еліптичні – створені виключенням одного із слів початкового словосполучення; аббревіатурні – створені з усичень слів початкових словосполучень);

д) запозичені (повністю або частково запозичені з інших мов). В залежності від виду запозичених елементів поділяються на: а) матеріально-запозичені (запозичена форма терміну з інших мов); б) терміни-кальки (запозичена словотвірна або синтаксична структура внаслідок перекладу по морфемам іноземних слів); в) гібридні (одна частина даних термінів є запозиченою, а інша або перекладена, або споконвічна, до них належать полу кальки та полу запозичені терміни).

2) *у межах історичного підходу за способом створення та розвитку термінології, до якої належать терміни, терміни бувають:*

а) базові (запозичені із більш старої термінології, що була основою для створення дійсної);

б) власні (з'явилися у межах цієї термінології);

в) основні (називають основні поняття цієї сфери знань);

г) похідні (походять від основних);

д) складні (утворені від основних та похідних);

е) ядерні (належать ядру термінології);

ж) периферійні (знаходяться на її периферії);

з) залучені (терміни суміжних сфер знань);

3) за хронологічним статусом терміни поділяються на:

- архаїзми (ті, що давно не вживаються і є незрозумілими у сучасних реаліях);

- історизми (вийшли із вживання через знищення поняття);

- застарілі (мають більш сучасний аналог);

- неологізми (новітні терміни, що замінюють застарілі, або характеризуючі нові поняття).

Важливо вказати, що терміни, які наразі не використовуються можуть відродитися з часом у нових терміносистемах. [Лейчик 2009, с. 96]

2. За формою терміни поділяються на:

1) *терміни-слова*, що бувають:

а) прості, до яких належать:

- кореневі (мають лише корінь);

- афіксальні (складаються з кореня та афікса);

- складні (має декілька коренів);

б) складні, до яких належать:

- терміни-редуплікати (другий корінь є однаковим з першим або співзвучним);

- терміни-символослова (мають буквенний або числовий елемент);

- терміни-моделеслова (має моделюючий графічний знак);

- багатокomпонентні (мають 3 і більше корені та поділяються на цепочні – мають не менше трьох самостійних основ та аглютиновані – мають не менше трьох поєднаних між собою основ). [Лейчик 2009, 99]

2) *терміни-словосполучення, що в свою чергу поділяються:*

- а) за складом: двословні, трьохсловні, багатословні;
- б) за ступенем стійкості: вільні та стійкі (фразеологізми).

3. За змістом терміни можна поділити за декількома ознаками:

1) *на основі типу понять, що вони називають, терміни бувають:*

а) терміни-категорії (називають поняття, що відносяться до певних категорій: об'єктів, процесів тощо);

б) загальнонаукові та загальнотехнічні – вживаються практично у всіх галузевих термінологіях, вони у загальному значенні не є частиною певної терміносистеми, однак у вузькому значенні у межах певної терміносистеми вони можуть існувати, набуваючи конкретизацію;

в) міжгалузеві – використовуються в декількох споріднених або віддалених галузях;

г) галузеві, що є частиною певної галузі знань;

д) вузькогалузеві терміни є характерними лише для вузької галузі;

е) вузькоспеціальні вживаються в одній галузі науки.

Розкриваючи більш детально терміни-категорії, необхідно зазначити, що однією із класифікацій категорій є філософський поділ на терміни-спостереження та теоретичні терміни. Терміни-спостереження – це ті терміни, що основані на класах різних об'єктів, теоретичними є абстрактні поняття, що залежать від певної теорії або концепції. Також терміни можуть поділятися за категорією того поняття, що означають, на терміни-об'єктів, процесів, ознак, величин та одиниць. [Лейчик 2009, с. 91]

2) *за ступенем абстракції виділяють наступні терміни:*

а) теоретичні (мають абстрактний характер);

б) емпіричні (мають конкретний характер).

3) *за предметною приналежністю терміни* поділяються в залежності від того, до якої сфери відносяться, на: економічні, політичні, психологічні тощо.

4) *на основі місця понять*, що називає термін. виділяють:

а) родові; б) видові; г) супідрядні (антоніми та градуальні – вказують на різну ступінь проявлення ознаки, за якою поділяється термін).

4. За семантичною структурою терміни поділяються на:

1) *За кількістю означуваних понять* на однозначні та багатозначні.

2) *За дотримання вимоги мотивованості:*

а) мотивовані, що за ступенем розрізняють:

- частково мотивовані (значення лише частково пояснюється значенням слів, від яких вони походять);

- повністю мотивовані (значення пояснюється значенням елементів їх структури);

б) немотивовані;

в) правильноорієнтовані (мотивування цих термінів не суперечить характеру того поняття, що він означає);

г) хибноорієнтовані (наявне протиріччя між мотивуванням терміну та означуваним поняттям). [Лотте 1971, с. 31]

5. З точки зору функціональних особливостей терміни поділяють за такими критеріями:

1) *за сферою розгляду виділяють:*

а) терміни мови (терміни, що розглядаються, як фіксовані елементи термінології);

б) терміни мовлення (терміни, які розглядаються з боку їх функціонування), які також поділяються на:

- неповноформні терміни (словосполучення або складні слова, у яких при сполученні з іншими складними термінами окремі елементи видаляються та залишаються лише ядерні елементи);

- атрибутивні (такі самі як неповноморфні, але у них залишаються лише визначаючі елементи);

- скорочені (вони є умовною короткою заміною повних термінів у письмовому мовленні).

2) за регіональною розповсюдженістю бувають:

а) інтернаціоналізми – однакові або близькі за формою та співпадаючі за змістом терміни, що використовуються у декількох (не менше трьох) національних мовах. в залежності від співпадіння форм бувають повні або часткові, а в залежності від усної чи письмової форми запозичення – транскрипти або транслітеранти;

б) національні терміни – використовуються у межах однієї національної мови;

в) регіоналізми – використовуються у декількох суміжних країнах, що використовують одну мову, або у великому регіоні однієї країни;

г) місцеві – існують зазвичай у межах місцевого діалекту.

3) за ступенем загальноприйнятості існують: а) загальноприйняті терміни; б) медіадіалектні-використовуються у межах однієї наукової школи; в) ідіодіалектні (індивідуальні, авторські); г) вживані; д) маловживані; е) okazіональні (ті, що не задовольняють вимоги норм мови для спеціальних цілей).

4) за ступенем нормування розподіляють:

а) стандартизовані (ті, що містяться в офіційних термінологічних стандартах);

б) рекомендаційні (містяться у менш офіційних збірках термінів);

в) переважні (ті, що рекомендуються в довідникових словниках);

г) допустимі (містяться як в офіційних термінологічних стандартах, так і в збірках термінів, та рекомендовані у використанні поряд з основним терміном);

д) відсилочні (не рекомендовані довідниками);

е) nereкомендовані (ті, що є небажаними у збірках рекомендованих термінів);

ж) недопустимі (заборонені термінологічними стандартами).

Проаналізувавши вищенаведену класифікацію, важливо наголосити на тому, що незважаючи на її детальність, вона не є вичерпною. Так В. М. Лейчик, наприклад, поділяє терміни за лексико-граматичним аспектом, а саме за частинами мови, на іменники, прикметники, дієслова, прислівники. С. В. Гриньов-Гриневич не класифікує терміни за цим критерієм, бо вважає, що термінами можуть бути лише іменники, однак ця тема є дуже дискусійною у сфері термінознавства. Також В. М. Лейчик, говорячи про класифікацію, наводить соціологічний критерій, за яким виділяє універсальні терміни (для багатьох споріднених сфер), унікальні (для однієї сфери) та концепційно-авторські (для одного аспекту розгляду). Також він додає до функціональної класифікації, щоб показати функції термінів у межах наукової сфери, термініфікації знання, терміни-інструменти та терміни навчання. [Лейчик 2009, с. 95] Тобто різні дослідники класифікують терміни за власними критеріями, які їм вдалося вивести. Через це ми можемо бачити велику кількість варіацій поділу термінів за групами.

Отже, підводячи підсумки, можна затвердити, що процес класифікації термінів є складним та багатокомпонентним, адже включає в себе декілька етапів. Дослідники спочатку оцінюють, аналізують, зіставляють терміни, виділяючи їх класифікаційні ознаки, на основі яких їх можна об'єднати у типологічні групи, а потім поглиблюють та конкретизують їх, утворюючи класифікаційний ряд об'єктів. Таким чином кожен лінгвіст типізує терміни та об'єднує їх у відповідні групи на основі тих характеристик, що йому вдалося виділити. Саме тому ця класифікація може бути розширена, звужена або частково змінена в залежності від поглядів авторів на відповідні процеси класифікації. Однак, я вважаю, що дана класифікація є достатньою для того, щоб якомога точніше та детальніше розглянути окремі види термінів та дослідити їх родові та видові зв'язки один з одним.

1.4 Особливості психологічної термінології

Психологія – це наука, яка вивчає психологічні явища людини, її психічні функції та поведінку. [Lin Zhy] Наразі у світі існує тенденція до постійного саморозвитку, самопізнання, пошуку свого місця у житті, люди прагнуть бути розумнішими та більш свідомими. До того ж внаслідок стрімкого розвитку економіки, науки, техніки темп життя сьогодні набагато швидше ніж у минулому столітті, тиск і напруження вище, цінності, пріоритети, спосіб життя, мислення людей потерпіли великої кількості змін. Саме через це стрімкого розвитку набуває психологічна наука. Звідси ж з'являються психологи, коучі та звичайні люди, що прагнуть краще зрозуміти себе. У 1879 році Вігельм Вундт заснував першу лабораторію психології в Лейпцизькому університеті у Німеччині, що стало датою народження психології. [Wang 2019, р. 838] У пострадянському суспільстві все розвивалося не так стрімко, адже коли у всьому світі психологія поступово, але безперервно розвивалася, у радянському суспільстві майже на 100 років її розвиток був призупинений. Так, звичайно, психологія, як наука існувала, однак її сутність значно відрізнялась від європейських вчень, вона мала більш політичний та соціологічний характер.

Зарубіжні наукові праці є важливим джерелом нових знань для українських спеціалістів у сфері психології. У більшості сучасних країн психологічні теорії, термінологія та практика ґрунтуються на західній мові та культурі. Цей простий факт дуже важливий для академічного перекладача, який спеціалізується на психології, оскільки мова є продуктом культури і дзеркалом її ідей і концепцій реальності. [Levy]

Історичні реалії відобразились не тільки на психологічній науці, вони також зачіпляють і лінгвістичну, оскільки психологічна терміносистема поряд із іншими є предметом вивчення науки термінології. Правильне розуміння професійної термінології є надзвичайно важливим для будь-якого спеціаліста,

що займається вивченням матеріалу у певній області знань. Відтак перед лінгвістами постає завдання, що полягає у розробці психологічної термінології, її дослідженні та витлумаченні.

Перш ніж аналізувати особливості саме психологічних термінів важливо надати визначення, щоб з'ясувати, що саме відображає це поняття. О. В. Защепа надає наступне визначення психологічному терміну: «термін є фіксованим у словесній і графічній формі професійним поняттям, що являє собою семантично цілісний, функціонально значущий елемент лексичної системи мови у межах психологічної терміносистеми, який використовується для позначення психологічних понять, предметів, об'єктів, явищ тощо. [Защепа 2013, с. 33]

Я вважаю, що психологічну термінологію доцільніше аналізувати, застосувавши системний підхід, тобто класифікуючи її. До того ж класифікація термінів полегшує перекладацький процес, адже він стає простішим, якщо перекладач розуміє місце кожного терміна у терміносистемі. Так за структурою психологічні терміни бувають:

1) прості, тобто ті, що являють собою одне слово (наприклад, *character* – характер, *control* – контроль, *ego* - его);

2) складні, що утворюються з двох елементів та пишуться разом чи через дефіс (наприклад, *authoritarian personality* – авторитарна особистість, *age- regression* - вікова регресія);

3) терміни-словосполучення, що утворені з декількох елементів, як-от *antisocial personality disorder* – антисоціальний розлад особистості, *child-parent fixation* – прив'язаність дитини до батьків).

Як відомо, більшість психологічних термінів є простими. Однак у психологічній термінології наявна також велика кількість термінів-словосполучень, що через свою складну, багатокomпонентну структуру найбільш адекватним чином позначають фахове поняття.

Терміни-словосполучення можна поділити на наступні типи:

1) терміни-словосполучення, що складаються зщо складаються із самостійних слів, які можуть бути вжиті нарізно, залишаючи свою сутність (наприклад, behavioral sample – взірець поведінки); [The Cambridge Dictionary of Psychology 2009, p. 25]

2) терміни-словосполучення, у якому одне слово є психологічним терміном, а друге загальноживаним словом елементівдругима чна одиниця (наприклад, assertiveness training – тренування впевненості в собі, behavioral inventory – реєстр видів поведінки); [The Cambridge Dictionary of Psychology 2009, p. 9, 24]

3) терміни-словосполучення, утворені за допомогою елементів, що однак уживаючись разом (наприклад, cognitive need – пізнавальна потреба). [The Cambridge Dictionary of Psychology 2009, p. 37] Англійська психологічна лексика схильна до існування складнокомпонентних термінів, що відображають непросту внутрішню взаємодію між галузевими поняттями. Такі терміни створюють умови для формування термінів, що відповідають вимогам точності, однозначності і вмотивованості, за допомогою їх деталізації.

Наступна класифікація дуже влучно розкриває одну з особливостей термінології у сфері, що ми наразі досліджуємо. За цією класифікацією психологічні терміни поділяються на загальнонаукові, суміжні та базові. Оскільки психологічна наука є частиною усієї наукової системи, то її термінології притаманні терміни, що належать не виключно сфері психології, а й іншим галузям знань. Важливою ознакою психологічних термінів є те, що вони у своїй більшості утворились на межі зіткнення з іншими, більш розвиненими, на той час науками. Відтак у межах психологічної терміносистеми ми можемо спостерігати терміни, які прийшли з медицини, філософії, соціології та інших наук. А також є ті терміни, якими володіє навіть та людина, що є дуже далекою від сфери психології, однак не може їх не знати і не використовувати.

Розглядаючи цю класифікацію детальніше, слід зазначити, що загальнонаукові терміни – це ті терміни, які мають відношення до різних галузей знань і притаманні науковому стилю мовлення взагалі, наприклад: *subject* – суб'єкт, *reason* – причина, *problem* – проблема. Психологічна терміносистема утворилась на стику терміносистем низки наук (анатомія, психологія, філософія, біологія, соціологія тощо) та включає цілу низку різних дисциплін (терапія, гештальт-психологія, психіатрія, психоаналіз тощо), тому їй притаманні галузеві терміни. Наприклад, *empiricism* – емпіризм – є філософським терміном; *group mind* – соціологічним. Щодо базових термінів, то це ті терміни, які зрозумілі будь-якій людині, що не має відношення до психології. Наприклад: *temperament* – темперамент, *introvert* – інтроверт. [Oxford dictionary of Psychology]

У процесі роботи над науковою термінологією спеціалісти стикаються з великою кількістю складнощів. Психологічна наука наразі не становить виключення, адже вона є особливою наукою. Однією з її особливостей є те, що кожний щодня тим чи іншим чином стикається із нею, адже психологія – це наука про людину і її внутрішні психологічні процеси. Саме через це величезна кількість психологічних понять використовується у повсякденному мовленні, що становить особливість даної термінології, та чим ускладнює дослідницький та перекладацький процес. Процесу імплементації психологічної термінології у побутову мову сприяє поява великої кількості психологічної науково-популярної літератури, що використовує доступну термінологію, яка є зрозумілою для людей поза професійними колами.

Загалом поряд існуючі у психологічній науці терміни та загальноживані слова, становлять окрему проблему, адже ми знаємо, що конфлікт загальноживаного слова та спеціальної лексичної одиниці – терміну, ставить складну та важливу задачу спеціалістам щодо його вирішення, та є причиною суперечок між дослідниками. До того ж це значно ускладнює перекладацький процес, адже вимоги до перекладу цих елементів висувуються різні. Значення термінів є складнішими за значення загальноживаних слів, оскільки будь-

який термін є елементом термінологічної системи як єдності лексичних одиниць, що відображають результат осмислення знань у певній науковій області діяльності людини. [Балигіна, Єрмолова 2018, с. 86]

Більш того психологічні терміни часто бувають багатозначні, тобто один термін може позначити декілька понять, що може створювати термінологічну плутанину. Ця проблема загострюється при їх перекладі. Так історично склалося, що у сучасній термінології більшість психологічних термів (близько 80 відсотків) є однозначними, однак все ж таки залишаються ті, що характеризуються багатозначністю. У межах психологічного дискурсу можна виділити внутрішньосистемну та міжсистемну багатозначність. Внутрішньосистемна багатозначність полягає у полісемії у межах психологічної науки, що зазвичай пов'язана з різними людськими станами та напрямками у психології. Міжсистемна багатозначність розкривається тоді, коли термін належить не лише до психологічної, а й до іншої наукової термінології. [Kolosova, Zubkova 2018, p. 58]

Ще однією особливістю психологічної термінології є те, що у психологічній літературі часто використовуються терміни, що відбулись від іноземних слів. Оскільки всі ці роки з початку появи процес становлення та розповсюдження психологічної науки у світі не стояв на місці, існує безліч наукових праць іноземних дослідників. Вітчизняна наука наразі розвивається шляхом вбирання знань з іноземних джерел, що потребують перекладу з різних мов світу. Процес перекладу іноземної літератури значно ускладнює специфічна психологічна термінологія. Перед перекладачами постає складне завдання впровадження іноземної термінології у національну, зберігаючи якомога точніше її сутність, слідкуючи за її відповідністю до вимог, що висувуються, та роблячи її гармонійною частиною психологічної терміносистеми. Одночасно з тим, що факт перенасичення іноземною термінологією є особливістю даної терміносистеми, це створює певні проблеми із її розумінням, адже зрозуміти значення певних термінів у конкретному контексті часто буває досить складно. До того ж, деякі терміни

можуть мати різне значення в залежності від контексту, що також необхідно враховувати, щоб правильно їх зрозуміти, перекласти та вжити. Неоднозначність трактування певних понять може призводити до використання одного і того ж самого терміну різними авторами у різних значеннях. Також інтернаціоналізми (терміни, що при перекладі зберігають фонетичну структуру декількох, мінімум трьох мов) або запозичені терміни (ті, що схожі за структурою з іноземним терміном, існуючим у межах однієї мови) можуть бути причиною синонімії термінів в тому випадку, коли термінологічна система певної мови зберігає термін в іншомовній формі, маючи свій еквівалент. [Нікішина В.В. 2017, с. 113]

Наголошуючи на тому, що психологія активно розвивається у наш теперішній час, варто зазначити, що це призводить до постійного поповнення термінологічної системи неологізмами – лексичними одиницями, що є новоутвореними. Через це дослідники, в тому числі перекладачі, повинні постійно слідкувати за новими тенденціями розвитку психологічної науки, щоб вміти влучно перекладати незнайомі терміни, що ще не закріплені у словниках.

Отже, ми можемо дійти висновку, що сфера психологічної термінології не є достатньо дослідженою особливо в межах вітчизняної психологічної науки. Це пов'язано з тим, що психологічна наука є відносно новою та стрімко розвиваючоюся, а також з історичним фактором. Психологічну термінологію можна класифікувати на основі загальної базової класифікації, однак ця класифікація деталізується більш специфічними аспектами. Особливістю даної термінології її тісне співіснування з загальнонауковою термінологією та термінологією сусідніх галузей, а також її зв'язок із загальноповсюдньою лексикою. Також важливим джерелом поповнення психологічної термінології є інтернаціоналізми, загальноповсюдні слова та неологізми.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КНИЗІ СТВЕНА КОВІ “THE SEVEN HABBITS OF HIGHLY EFFECTIVE PEOPLE”

2.1 Труднощі перекладу психологічної термінології

У часи, коли у кожному кутку планети щодня з’являється велика кількість нової інформації у вигляді статей, у тому числі й наукових, книжок, новин тощо, важливим стає обмін знаннями, отриманих з цих джерел. Цьому процесу активно сприяє перекладацька діяльність. Взагалі переклад є складним процесом через його багатокomпонентність. Його складність полягає у тому, що перекладач повинен не тільки мати відмінні спеціальні перекладацькі навички та знання мов, з якими працює, а також він повинен мати достатні професійні знання у тій сфері, текст якої перекладає. Особливу складність становлять фахові тексти вузьких галузей, вони, як правило, вимагають більшої роботи над ними.

Як зазначає Т. Р. Кияк основні вимоги, що висуваються до якісного галузевого перекладу – це те, що текст перекладу повинен точно передавати зміст оригіналу, містити загальноприйняту в мові перекладу термінологію й відповідати нормам науково-технічної літератури, переклад якої здійснюється. [Кияк 2006, с. 45] Тобто певні лексико-семантичні особливості фахових текстів створюють певні складнощі перекладачам, а саме їх насиченість термінами та спеціальною лексикою.

Складність перекладу термінів позначається ще тим, що цьому процесу передують значна робота. Адже перш ніж приступити до перекладу термінів, спеціаліст повинен поглибитися у відповідну область знань, зібрати актуальну

інформацію щодо нових досліджень, вчитати, детально ознайомитися та зрозуміти сутність контексту, у якому вони використовуються.

Кожна наукова галузь має свої особливості, та пов'язані з цим складнощі, в тому числі стосовно перекладу. Психологічна галузь знань не є виключенням та потребує ретельного дослідження у зв'язку з її стрімким розвитком.

Оскільки психологія є частиною світової науки, то складнощі перекладу її термінів є схожими на складнощі перекладу наукових термінів інших галузей. В. І. Карабан, розглядаючи лексичні труднощі науково-технічного перекладу, зазначає, що перекладачі зустрічаються з наступними складнощами: багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальноживаної лексики в галузевих текстах, визначення необхідних перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, інтернаціоналізмів та хибних друзів перекладача. [Карабан 2004, с. 316]

Тема психології наразі виходить на основний план, щороку з'являються нові твори, що розкривають ще декілька років тому недоступні психологічні питання, надають поради простим людям, що не мають фахової освіти у цій сфері, однак потребують цієї інформації. Тому згадуючи про психологічні матеріали, ми можемо мати на увазі не лише наукові статті, підручники, праці, а й звичайну книгу у магазині популярної літератури. Саме тому матеріалом для аналізу особливостей перекладу я обрала книгу Стівена Кові «Сім навичок надзвичайно ефективних людей», що є однією із тих популярних книжок нашого часу, та чия психологічна термінологія заслуговує на детальний аналіз. Її основною особливістю є використання простих знайомих більшості термінів, адже орієнтація змінилась на простих людей, та автори вимушені відходити від складних професійних термінів, щоб зробити їх більш доступними для більшості.

Звідси походить основна складність перекладу, яка становить виокремлення термінів від загальноживаних слів, що впливає на те, яким

чином буде здійснюватися переклад, та якого результату досягне перекладач. У своїй книзі автор використовує слова, що можуть бути як термінами, так і словами загального вжитку. Слова загального вжитку – це ті слова, які стали невід’ємною частиною побутового мовлення. Як найбільш простий приклад ми можемо навести слово *person*, що є загальновживаним та всім знайомим у значенні *людина*. Однак у психологічному розрізі воно може виступати терміном *особистість*. В даному випадку для правильного перекладу необхідно звернути увагу на контекст. Наведемо у приклад два речення: “*They suggest that the essence of principled negotiation is to separate the person from the problem*” («Автори говорять про те, що квінтесенція принципів переговорів – відділити особистість від проблеми») та “*Try to put yourself in the other person's place*. «Спробуйте поставити себе на місце іншої людини». [Covey 1987, p. 118, 72; Кові 2012, с. 252-253] В першому випадку *person* вживається, як *особистість* та є психологічним терміном, адже з контексту розділу можна зрозуміти, що автор наголошує на внутрішніх психологічних моментах, що має саме *особистість*. Друге речення має загальний сенс, тому в даній ситуації слово *person* перекладене як *людина*. Або, наприклад, *reflection* може бути перекладено як *рефлексія* або *самоаналіз*, та буде мати значення терміну, а може бути перекладене як *відображення* та бути звичайним словом. Стівен Кові використовує його в обох значеннях. Наприклад, у реченні “*How much does that reflection influence their lives*” («Як це відображення впливає на їхні життя?») *reflection* вживається у другому значенні, а в реченні “*Some people are lean toward reflection*” («Деякі люди схильні до самоаналізу») - в першому. [Covey 1987, p. 118, 72; Кові 2012, с. 252, 253] Це підтверджує необхідність для перекладача глибоко аналізувати контекст, а також бути обізнаним у сфері діяльності, якої стосується переклад.

Наступним прикладом я би хотіла підкреслити перекладацькі складності, що виникають внаслідок перенасиченості психологічної термінології інтернаціоналізмами та запозиченими термінами, що прийшли в українську мову з грецької та латинської через англійську, німецьку та інші мови. А. Г.

Анісімова вважає, що вони ускладнюють перекладацький процес додатковими процедурами, такими як: смисловий аналіз вихідного тексту, в якому вони представлені: урахування лінгвістичного та екстралінгвістичного контекстів вживання термінів у ньому; вірогідність декількох інтерпретацій у мові-донорі та мові-реципієнті. [Анісімова 2015, с. 41] Останній пункт пов'язаний певним чином із синонімією термінів, та вибором способу перекладу. Синонімія полягає в тому, що деякі інтернаціоналізми та запозичені слова мають аналог у національній мові і, перекладаючи, фахівець має зробити вибір, яким способом перекласти термін. Наприклад, *perception* може бути перекладений як «перцепція», так і «сприйняття»; *empathy* - «емпатія», «співчуття», *reflection*- «рефлексія» або «самоаналіз», *attitude* - «атитюд», «установка».

Стосовно синонімії також перекладачу необхідно розрізнити ті випадки, коли терміни мають схожі значення, однак не є синонімами і не можуть бути взаємозамінюваними. У приклад, я хочу навести наступні терміни, що присутні у тексті даного твору: *stress* (*стрес*) та *pressure* (*напруга*), що мають схоже значення на перший погляд. Тож ми знаємо, що *stress* (*стрес*) займає своє відповідне місце у психологічній терміносистемі, та якщо ми звернемося до тлумачного словника, ми побачимо, що даний термін означає такі поняття, як «психологічна напруга» та «психологічний тиск». Ми можемо зробити такий висновок, проаналізувавши його дефініцію. Словник зазначає, що стрес – це стан психічної напруги, що виникає у людини в процесі діяльності у найбільш складних ситуаціях. [Большой психологический словарь 2003, с. 479] Відповідно до українського словника напруженість — це психічний стан, викликаний експериментальними для даної особистості умовами. [Тлумачний українсько-російський словник термінів 2007, с. 201] Англійський переклад даного терміну - *pressure*, та англомовний психологічний словник визначає його як «надмірні або стресові вимоги, уявні чи реальні, що висуваються до людини, та змушують думати, відчувати чи діяти певним чином». [APA dictionary] На мою думку, «психологічна напруженість» могла б бути національним еквівалентом «стресу», однак все

ж таки, останній термін є дещо ширшим, а в даному випадку важливо наголосити на тому, що воно охоплює обидва поняття «*напруженість*» та «*тиск*», тому *stress* був перекладений за допомогою транскодування та знайшов своє місце в українській психологічній терміносистемі. З цього виходить, що в даному та схожих випадках перекладач повинен розуміти, що він не може перекладати ці терміни варіативно.

На цьому ж прикладі влучно можна проілюструвати ще одну перекладацьку проблему – багатозначність термінів. Термін *pressure* англійською мовою охоплює поняття як «*тиск*» так і «*напруженість*». Українською мовою у побутовому мовленні ці слова можна вважати синонімами, однак мовою термінології їх значення різняться. Тиск на відміну від напруженості, яка є станом особистості, означає психологічний вплив. Це становить складність для перекладача у процесі вибору більш точного варіанту перекладу, та представляє необхідність звернення до контексту. Наведемо декілька прикладів з тексту «Сім навичок надзвичайно ефективних людей», де цей термін перекладається різним еквівалентом : 1) “*They try to apply more pressure*”, що перекладається як «*Вони намагаються застосувати більше тиску*» [Covey 1987, p. 140; Кові 2012, с. 293] 2) “*Symptoms surface whenever stress and pressure mount*”, що у перекладі «*Симптоми дають про себезнати, коли наростає стрес і напруження*». [Covey 1987, p. 69; Кові 2012, с. 151] 3) “*It may end up in a cold war at home, sustained only by children and social pressure*”, що перекладається як «*Вона може закінчитися холодною війною в сім’ї, яка лишатиметься сім’єю лише завдяки дітям та тиску суспільства*». [Covey 1987, p. 93; Кові 2012, с. 206] Отже, спеціаліст повинен бути дуже уважним, аналізуючи контекст для вибору правильного еквівалента.

Ще однією суттєвою особливістю психологічної термінології є те, що вона включає в себе значну кількість неологізмів. Неологізми у загальному значенні – це абсолютно нові слова, що з’являються в межах певного історичного періоду. Вони характеризуються своєю абсолютною новізною, через що можуть бути незрозумілі. Часова характеристика є важливою, адже

неологізм є таким не протягом усього часу існування даного слова чи терміну, а лише певний відрізок часу, коли зберігає новізну. Коли він стає всім зрозумілим, то він перетворюється на загальноживане слово або займає своє місце як термін у відповідній науковій категорії. Відтак термін «тайм-менеджмент», який Стівен Кові часто використовує та детально розглядає у своїй книзі у главі “Four generations of time-management” («Чотири покоління тайм-менеджменту») ще не так багато років тому був неологізмом, хоча пояснював поняття управління часом, що вивчалось вже понад 50 років. Зараз же він є неймовірно поширеним у побутовому мовленні, що частково навіть детермінізувався.

Повертаючись до сучасних неологізмів, необхідно наголосити, що саме їх новізна й незрозумілість викликає складнощі у перекладачів, особливо коли мова йде в межах наукового дискурсу і ні в якому разі не можна помилитися. Труднощі виявляються вже на першому етапі перекладу, коли спеціаліст повинен зрозуміти сутність нового терміну. На перших етапах використання терміни-неологізми ще не знаходять відповідного відображення у словниках, тому з'ясувати сутність перекладач може виключно із контексту.

Так у книзі «Сім навичок надзвичайно ефективних людей» використовуються такі терміни-неологізми як *affirmation* (аффірмація) та *visualization* (візуалізація). І хоча книга була написана ще в 1987 році та ці лексичні одиниці почали входити до психологічних термінів ще в ті часи, однак у національному просторі вони почали відображатися лише на початку ХХ століття, та на момент перекладу цієї книги у 2012 все ще мали певну новізну та незрозумілість. Перекладач, працюючи над цим текстом, зустрічаючись за наступним реченням “*I can use my right-brain power of visualization to write an "affirmation" that will help me become more congruent with my deeper values in my daily life*”, перш ніж перекласти його як «Я можу застосувати можливості правої півкулі мозку, а саме візуалізацію, щоб написати аффірмацію, яка допоможе мені привести буденне життя у відповідність із моїми глибинними цінностями.» [Covey 1987, p. 66; Кові 2012,

с. 145] задається питаннями, що саме означають досліджувані слова та як їх слід перекласти. Звичайно, перш за все перекладач звертається до контексту. Відповідно до наведеного вище речення, а також наступних за текстом пояснень автора, де він на прикладах розповідає, як він уявляє певну складну ситуацію та як своїми думками впливає на її перебіг, автор близький до психології може здогадатися, що поняття схоже на термін «установка», англ. *attitude*. Відповідно до термінологічного словника *установка*, англ. *attitude* - це зайнята особистістю позиція, що полягає у визначенні відношення до цілей і завдань, які стоять перед нею, і виражається у мобілізаційній готовності до діяльності, спрямованої на їх реалізацію. [Психологічний словник 2007, с. 318] З одного боку здається, що він міг би перекласти *affirmation*, як *установка*, однак аналізуючи текст далі він бачить, що «*A good affirmation has five basic ingredients: it's personal, it's positive, it's present tense, it's visual, and it's emotional.* («Хороша афірмація складається з п'яти базових елементів: вона особиста, позитивна, складена в теперішньому часі, візуальна й емоційна») [Covey 1987, р. 66; Кові 2012, с. 146] З цього виходить, що *affirmation* є позитивною установкою, що значно звужує поняття останньої, тому перекладачу доводиться застосувати метод транскрибації та перекладати українською мовою цей термін близьким до звучання мовою оригіналу.

Що стосується терміну *visualization* (візуалізація), то перекладач, по-перше, виділяє з цього терміну загальноживану частину *visual* та знаючи, що вона перекладається також за допомогою транскрибації як «візуальний», по-друге, досліджує контекст, де автор опосередковано описує його значення, а саме: “*Then I can see her do something very specific which normally makes my heart pound and my temper start to flare*”, що у перекладі означає: «Відтак я можу уявити, як донька робить щось таке, від чого зазвичай у мене прискорюється серцебиття й наростає гнів.», орієнтуючись на слово “*see*” (уявити), з’ясовує його значення. [Covey 1987, р. 67; Кові 2012, с. 147] Потретє, аналізуючи те, що воно знаходиться в одному контексті з *affirmation* (аффірмація) та має схоже значення, розуміє необхідність перекласти його

аналогічним чином. Таким чином на основі прикладів ми бачимо те, як саме неологізми ускладнюють процес перекладу.

Ще одну особливість та складність становить певна метафоричність термінів, що є важливим чинником термінологізації. У процесі термінологізації відбувається первинна наукова ідеалізація об'єктів, процесів, характеристик мовної картини світу, засвідченої в побутовій свідомості, у чому й виявляється вплив мовної картини світу на національну наукову картину. [Крimeць 2015, с. 36] Метафора – це слово або вираження, що вживається у переносному значенні. Вона створена на основі порівняння одного предмета чи явища з іншим, що мають певну спільну ознаку. [Osimo 2002, р. 620] Процес метафоризації відбувається шляхом долучення до семантики загальноновживаних слів або термінів нових складників, що змінюють його значення та спрямовують його на певну терміносистему. Стівен Кові назвав цілий розділ терміном «*Emotional Bank Account*», визначення якого ми можемо знайти у тексті «*An Emotional Bank Account is a metaphor that describes the amount of trust that's been built up in a relationship*». («Рахунок у банку емоцій — це метафора, що описує суму довіри, яку було накопичено в стосунках»). [Covey 1987, р. 93; Кові 2012, с. 204] В даному випадку автор сформулював психологічний термін, шляхом додавання до терміну іншої терміносистеми «*банківський рахунок*», що також є доволі вживаним у повсякденній мові, чисто психологічний термін *emotion* (емоції), що надало йому іншого значення. Ще одним прикладом може стати термін *body language* (мова тіла), автор стверджує, що “*Communications experts estimate, in fact, that only 10 percent of our communication is represented by the words we say. Another 30 percent is represented by our sounds, and 60 percent by our body language*”. («Експерти з комунікації стверджують, що лише 10 % інформації, яку ми передаємо, міститься в словах»). [Covey 1987, р. 122; Кові 2012, с. 260] Тобто ми звикли що, мова – це ті слова та звуки, що ми проявляємо, наше тіло не в змозі щось казати, однак не в психології. В психології це поняття пояснюється як невербальна комунікація, та за своєю

конструкцією термін складається з двох загальноновживаних слів, що становить собою повноцінний термін. Подібні метафори збагачують відповідні терміносистеми, а також насиченість ними є особливістю популярної психологічної літератури, адже таким чином наукові терміни стають більш доступними для читача. Одночасно метафоричність термінів додає складність перекладачу, адже необхідно зрозуміти, що перекладаючи його дослівно або ні, сутність метафори повинна залишитися незмінною.

Також переклад фахових текстів ускладнюють використання авторами аббревіатур, в тому числі термінологічних. Аббревіатури – є елементами лексичної системи, сутність яких полягає у скороченні словосполучення до перших літер його складових з метою передачі більшої кількості інформації за менший час. Щоб правильно перекласти аббревіатуру необхідно знов таки детально вивчити контекст, адже іноді одна й та сама аббревіатура у словнику може позначити різні терміни. Якщо аббревіатура є давно введеною та усталеною в межах певної терміносистеми, то це спрощує завдання перекладача. Однак іноді зустрічаються аббревіатури неологізми, які ще не встигли закріпитися у словниках. Так у досліджуваному тексті автор використовує аббревіатуру *PMA*. Для того, щоб правильно перекласти її перекладач повинен добре орієнтуватися у психології та її останніх оновленнях. В даному випадку перекладач має розуміти, що *PMA* - аббревіатура, яку створив Наполеон Хілл для скорочення терміну *positive mental attitude*, що у підсумку перекладається на українську як «*позитивне мислення*».

Аналізуючи вищезазначені терміни ми можемо виділити ще одну складність у процесі перекладу психологічних термінів, як вибір способу перекладу, якщо в мові перекладу відсутній належний відповідник (еквівалент).

Отже, переклад галузевих термінів передбачає зіткнення з великою кількістю складнощів у зв'язку з їх неоднозначністю, близькістю до загальноновживаних слів, метафоричністю, великою кількістю неологізмів,

інтернаціоналізмів та іноді відсутністю термінів-відповідників. Для максимально вірного перекладу психологічних термінів спеціаліст повинен мати окрім впевнених знань мов, з якими він працює, глибокі знання у сфері психологічної науки, адже без занурення у сутність, роблячи дослівний переклад, існує великий ризик зробити грубі помилки та неправильно передати сутність термінів.

2.1 Способи перекладу психологічних термінів

Розкриваючи значення терміна «переклад» Річард Бріслінін зазначає, що воно полягає у трансляції певної думки або ідеї, трансформуючи її з однієї мови на іншу. [Brislin 1976, p. 11] Іншими словами, сутність перекладу наукових термінів відображається у найбільш точному та повному розкритті їх змісту оригінальною мовою та його відтворенням мовою перекладу за допомогою певних перекладацьких способів та засобів, що є доступними у мові перекладу. Способи перекладу термінів – це ті інструменти, за допомогою яких перекладач може відтворити оригінальний термін іншою мовою. Перекладацька робота включає в себе велику кількість етапів, одним з найважливіших є вибір способу перекладу.

Найпростішою перекладацькою ситуацією є та, коли термін може бути перекладений за допомогою еквіваленту, інакше це називається прямим перекладом. Еквівалент – це відповідність між словами двох мов, що є постійними, рівнозначними, не залежно від контексту. [Шумило, с. 456] За допомогою еквіваленту можна перекласти терміни в тому випадку, коли мовні системи є схожими тим чи іншим чином, та мова перекладу має точний відповідник терміну, що підлягає перекладу. Це є можливим, якщо обидві мови знаходяться приблизно на одному етапі розвитку. В такому випадку перекладач повинен провести ґрунтовний аналіз контексту даного терміну та

шукати цей відповідник у словниках, іноді аналізуючи різні варіанти. Пошук еквіваленту становить перший етап перекладу, який є базовим та тим, який не можна уникнути. Наступним кроком перекладача, якщо він знаходить певний відповідник терміну, є з'ясування його однозначності або багатозначності. Якщо термін є однозначним, то мета перекладача досягнена. Так однозначними термінами, що використовуються у книзі Стівена Кові, є *habit* – звичка, *mood* – настрій, *personality* – особистість.

Розглядаючи терміни, що мають декілька значень, необхідно нагадати, що термінознавство прагне уникати таких ситуацій. За думкою Купріянової явище множинної відповідності, що передбачає можливість кількох варіантів перекладу однієї і тієї ж термінологічної одиниці є неприйнятним для досягнення одноманітного розуміння академічних термінів. [Купріянова 2014, с. 31] Таким чином, обираючи варіант перекладу, спеціаліст повинен прагнути до створення максимально прозорих термінів, що виключають появу множинних відповідників у мові перекладу. [Балигіна, Єрмолова 2018, с. 87] Однак оскільки термін є неідеальним елементом, існують приклади, коли ця термінологічна вимога не дотримана.

Розглянемо приклад, коли іноді словник має декілька значень одного терміну, та перекладач має обрати найбільш задовільний варіант, згідно з перекладацькою вимогою адекватності. Зазвичай в разі багатозначності терміну з'ясування його істинного значення можливе за допомогою контексту, з'ясувавши, що саме мав на увазі автор. Наприклад, термін *condition* у контексті психології може бути перекладений як «умова» та як «стан». Психологічний стан є одним з можливих варіантів людської життєдіяльності, на рівні фізіології виявляється певними фізичним самопочуттям, а на рівні психологічному є системою психологічних фільтрів, через які відбувається особлива перцепція оточуючого світу. Психологічні умови - це внутрішні та зовнішні чинники, що створюють такі обставини, які так чи інакше здійснюють вплив на психічний стан людини, її внутрішнє самовідчуття, рішення, які вона приймає та життя вцілому. [Большой психологический

словарь 2003, с. 473] Тобто це два різних поняття та в залежності від контексту перекладач у книзі «Сім навичок надзвичайно ефективних людей» перекладає по-різному. Відтак у реченні “*Depending on external or internal conditions, one particular center may be activated until the underlying needs are satisfied*” [Covey 1989, p. 60] («Залежно від зовнішніх чи внутрішніх умов якийсь окремий центр може залишатися активним»). [Кові 2012, с. 130] Термін *condition* перекладений як «умови», у контексті ми розуміємо, що психологічні. А речення «*They blame outside forces -- other people, circumstances, even the stars -- for their own psychological conditions.*» перекладач відтворює як «Вони перекладають провину за своє психологічне становище на інших людей, обставини, навіть зірки». [Covey 1989, p. 38; Кові 2012, с. 97] Це підтверджує той факт, що обрати правильний варіант перекладу спеціаліст може лише дослідивши контекст.

На наступному етапі, коли перекладач з’ясував, що термін не має відповідного еквіваленту, це означає, що він самостійно повинен його перекласти, використовуючи певні перекладацькі трансформації. Власне перекладацькі трансформації – це якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької адекватності всупереч відмінностям у формальних та семантичних системах двох мов [Бархударов 1975, с. 37]. Іншими словами перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту та операції перефразування з метою досягнення перекладацького еквіваленту. Сутність перекладу лексичних трансформацій залишається при перекладі незмінною: перекладач шукає не іншомовне позначення слова, а його нову номінацію вихідною мовою, для того, щоб перейти до мови перекладу на формально-знаковому рівні. Надзвичайна важливість таких слів у перекладі пояснюється тим, що вони є відносно незалежними одиницями від контексту, та сприяють наданню різного спрямування перекладному тексту, залежно від вибору перекладача. [Лобода 2019, с. 72] Існує велика кількість видів лексичних трансформацій, які видатний лінгвіст В. Н. Комісаров поділяє на:

1. Лексичні, які містять транскрибування та транслітерацію, калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

2. Граматичні, серед яких науковець розрізняє синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), граматичні заміни (заміни форм слова, частин мови, членів речення), членування і об'єднання речень.

3. Комплексні, або лексико-граматичні, що складаються з експлікації (описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація. [Комісаров 2001, с. 55].

При перекладі термінів, в тому числі психологічних зазвичай використовуються лексичні трансформації, лексико-семантичні заміни, а також лексико-граматичні. Лексичні трансформації є найпопулярнішими способами перекладу термінів. Одним із способів перекладу термінів є транскодування, що полягає у передачі звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами алфавіту мови перекладу. Розрізняють чотири види транскодування: 1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад, *insight* – *інсайт*, *attitude* – *атитюд*), 2) транслітерування (слово вихідної мови передається літерами, наприклад, *pattern* – *паттерн*, *stress* – *стрес*, *introvert* – *інтроверт*, *time-management* – *тайм-менеджмент*); 3) змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад, *logotherapy* – *логотерапія*) 4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад, *affirmation* – *афірмація*, *visualization* – *візуалізація*, *depression* – *депресія*, *emotion* – *емоція*, *aggression* – *агресія*). [Карабан 2004, с. 283; Covey 1987; Кові 2012]

Калькування зазвичай застосовується при перекладі складних термінів, коли складові частини слова (морфеми) або словосполучення (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. [Шумило 2018, с. 457] Тобто термін перекладається частинами, а потім вони поєднуються. Із тексту досліджуваної книги ми можемо навести наступні приклади: *self-*

improvement – самовдосконалення, *inner-directed person* – внутрішньооспрямована людина, *self-discipline* – самодисципліна, *long-term memory* – довготривала пам'ять, *sence of importance* – почуття важливості. [Covey 1987; Кові 2012]

Важливо наголосити, що до того, як застосовувати попередні способи перекладу, перекладач повинен бути переконаний, що в мові перекладу не існує перекладного відповідника слова, що перекладається, адже при використанні цих способів в мові перекладу можуть бути створені дублетні (синонімічні) терміни, чого термінологія намагається уникати, щоб не порушувати чіткість терміносистеми.

Також є доволі вживаним такий спосіб перекладу, як лексичні заміни. Лексичні заміни – це заміна окремих лексичних одиниць вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які не є їх еквівалентами, наприклад, *affective disorder* – емоційний розлад. [Covey 1987; Кові 2012]

Розглядаючи лексико-граматичні заміни почнемо з конкретизації. Конкретизація – це вид лексико-граматичних трансформацій, у процесі якого термін більш широко значення замінюється терміном більш вузького значення. Відтак перекладач книги «Сім навичок надзвичайно ефективних людей» фразі *basic habit of a highly effective individual* термін *individual* перекладає як «особистість». [Covey 1987, p. 31; Кові 2012, с. 67] Звуження поняття полягає в тому, що індивідом є будь-яка людина із самого народження, але особистістю вона стає в процесі дорослішання та становлення.

Протилежною конкретизації є наступна лексична трансформація – генералізація. Вона полягає у тому, що термін з більш вузьким значенням замінюється на термін з більш широким значенням. Так термін *emotional condition*, що можна дослівно перекласти, як «емоційний стан» перекладач відтворює як «психологічний стан». [Covey 1987, p. 75; Кові 2012, с. 153] Це є генералізацією, тому що «емоційний стан» є вузьким поняттям у порівнянні з «психологічним», адже є частиною «психологічного стану».

Одним із прийомів перекладу є модуляція. Модуляція, або смисловий розвиток – це заміна слова або словосполучення мови перекладу на слово або словосполучення на мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення. [Комісаров 2013, с. 177] У процесі модуляції предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом або процесом. [Шумило 2018, с. 457] Наприклад, терміни «*emotional anchorage*» – «емоційна рівновага», «*psychological health*» – «стан психологічного здоров'я»; «*internal frame*» – «внутрішня система координат», «*basic personal strength*» – «фундаментальна сила характеру». «*absent-mindedness* – розсіяність», «*positive mental attitude*» – «позитивне мислення». [Covey 1987; Кові 2012]

До лексико-граматичних трансформацій в першу чергу належить експлікація значення, інакше кажучи описовий переклад. Описовий – це такий прийом перекладу, коли термін замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням, якщо термін є складним), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення.

До описового перекладу ставляться такі вимоги: 1) переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття; 2) опис не має бути надто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною. При застосуванні описового перекладу важливо стежити за тим, щоб словосполучення в мові перекладу точно і повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу.

Цей спосіб зазвичай використовується тоді, коли не є можливим підібрати відповідний однослівний еквівалент мовою перекладу. Його перевагою є те, що таким чином можна найбільш повно, точно та зрозуміло розкрити сутність терміну. Однак мінусом даного способу є складна багатослівна структура терміну мовою перекладу, що становить певну незручність у використанні. Так у досліджуваному тексті перекладач

відтворює термін *prejudices* як *наперед узяті думки*, а *categorize* – *навішувати ярлики*. [Covey 1987; Кові 2012]

Також при перекладі психологічних термінів використовується лексичне додавання та лексичне опущення. Лексичне додавання - це використання в мові перекладу одиниць, які відсутні або опущені в тексті оригіналу. Стівен Кові зазначає “*I am self-aware*”, а перекладач відображає цю фразу як «*я – самосвідома особистість*», за цим же способом перекладається “*directions*” як «*керівні настанови*». Лексичне опущення – це опущення в мові перекладу одиниць, які присутні в тексті оригіналу, наприклад: *personal mission statement* – *програмна заява*. [Covey 1987; Кові 2012]

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що переклад може бути здійснений декількома способами. Найпростішим способом є переклад за допомогою еквіваленту, однак якщо це неможливо, перекладач застосовує перекладацькі трансформації. Власне терміни найчастіше перекладають за допомогою лексичних (транскодування, калькування), лексико-граматичних (серед яких найпоширенішим способом є експлікація). Рідше психологічні терміни перекладаються за допомогою лексико-семантичних трансформацій, таких як генералізація, конкретизація, модуляція. Важливим є те, що перш ніж застосовувати перекладацькі трансформації перекладач повинен бути впевненим, що не існує еквіваленту терміну у національній мові, щоб запобігти створенню синонімічних термінів.

2.3 Перекладацькі помилки

Взагалі переклад є багатоаспектним явищем, тому у кожній сфері перекладу є свої особливості. Як ми знаємо, специфікою перекладу фахових текстів є їх насиченість спеціальною лексикою – термінами, що потребують особливої уваги при перекладі. Ці особливості стосуються і тих помилок, які

допускають перекладачі під час роботи над текстами. Існує велика кількість класифікацій перекладацьких помилок, починаючи поділяти їх в залежності від жанру джерела перекладу, його сфери, завершуючи поділом в залежності від сутності помилки. В. А. Єфименко створив класифікацію перекладацьких помилок, що найбільш точно відображає помилки перекладу текстів фахової мови. Оскільки дане дослідження стосується лише термінів, я вважаю, доречним виділити лише той пункт класифікації, що їх стосується. Так дослідник виділяє термінологічні помилки в окрему категорію перекладацьких помилок у текстах фахового спрямування. Він пояснює, що ці помилки, як правило, стосуються порушення єдності термінології, невідповідності термінів глосарію, словникам, певним галузевим стандартам.[Єфименко]

Перекладачі допускають помилки при перекладі фахової термінології через велику кількість причин. В першу чергу слід зазначити, що якість перекладу залежить від того, на скільки перекладач є експертом у тій сфері знань, з перекладом якої працює. Адже часто виникають ситуації, коли для перекладу необхідно дослідити та проаналізувати контекст, а також знати, як звучить той чи інший термін у мові, на яку перекладається. До того ж іноді контекст не дозволяє чітко та однозначно визначити значення терміна. Не завжди є зрозумілою сутність термінів через їх метафоричність. Очевидним є той факт, що перекладач повинен мати відмінні навички перекладу та знання мов, з якими працює на найвищому рівні.

Ситуація, коли спеціаліст володіє перекладацькими навичками, але не спеціалізується на сфері, з якою працює, може призвести до виникнення змістовних помилок. Ми знаємо, що термінологія намагається уникати синонімії, але все ж таки вона може бути присутньою. Однак не слід плутати синонімічні терміни з тими, що є близькими за значенням та мають між собою стійкі родові відношення. У тексті, написаному мовою оригіналу зустрічається термін *self-esteem*, що перекладач інтерпретує двома способами «самооцінка» та «самоповага». Наприклад, у реченні “*Security represents your sense of worth,*

your identity, your emotional anchorage, your self-esteem, your basic personal strength or lack of it». досліджуваний термін перекладається як «самоповага» [Covey 1987, p. 52; Кові 2012, с. 120), а в реченні “*Buffeted by outside forces, they are often seen as undependable and irresponsible, and they have very little sense of control and self-esteem*” - як «самооцінка». Я вважаю, що в другому випадку перекладач здійснив помилку, переклавши термін таким чином, що змінило його значення. Термін *self-esteem*, що згідно словнику Американської психологічної асоціації, означає ступінь, в якій якості та характеристики, що містяться в Я-концепції, сприймаються як позитивні, він відображає фізичний образ людини, погляд на її досягнення та здібності, а також цінності та усвідомлюваний успіх у тому, щоб жити відповідно до них, а також те, як інші бачать і реагують на цю людину. [APA Dictionary]

В українській мові схоже визначення має термін «самоповага», що є «важливою складовою Я – концепції, що виявляється в тому, наскільки індивід впевнений у собі й наскільки він відчуває свою цінність». Однак навіть у деяких словниках *self-esteem* має переклад «самооцінка», що є неправильним, адже, звернувшись до визначення «самооцінка» ми бачимо, що вона є «удженням людини про свої можливості, властивості, поведінку у порівнянні з певним еталоном, є основним структурним компонентом самосвідомості. [Тлумачний словник психологічних термінів 2007, с. 400-401] Таким чином, ми доходимо висновку, що терміни *self-esteem* (самоповага) та *self-concept* (самооцінка) не є синонімами та потребують відповідного перекладу, з урахуванням істинного значення кожного. Неправильний переклад може призвести до непорозуміння хоча б тому, що термін «самооцінка» охоплює ширше поняття, та вона включає в себе «самоповагу».

В наступному прикладі ми можемо бачити невідповідність психологічної термінології та порушення її єдності. У фразі «*the most important insight to be gained*» термін *insight* перекладений як «урок», однак еквівалентом цього терміну є саме *усвідомлення*. Також деякі більш нові словники перекладають цей термін за допомогою транслітерації як «інсайт», додаючи цьому терміну

ознаки раптовості. Якщо застосувати описовий спосіб перекладу, то можна перекласти даний термін як «*раптове чітке усвідомлення*».

До того ж у тексті термін *separatness* перекладений як «*окремішність*», що не є еквівалентом даного терміну. Його не можна перекласти за допомогою еквіваленту, тому що в українській мові його не існує, та цей термін слід перекладати за допомогою змішаного транскрибування як «*сепарація*».

Наступна помилка пов'язана з невідділенням психологічного терміну від загальноживаного слова. *Complex* може перекладатися як психологічний термін «*комплекс*», що означає негативні підсвідомі явища, що викликають невротичну поведінку у людини. Також *complex* може використовуватися у значенні «*складність*» або «*сукупність чогось*». У досліджуваному тексті речення “*He had complex about his appearance*” перекладається як «*у нього були складнощі з зовнішністю*», однак в даному випадку *complex* виступає психологічним терміном та має бути перекладений за допомогою транслітерації як «*комплекс*» та використовуватися у значенні психологічних негарздів особистості. [Covey 1987; Кові 2012]

Отже, підсумовуючи, ми бачимо, що найчастішими перекладацькими помилками при перекладі психологічних термінів є плутанина схожих за значенням понять, а також невідповідність психологічної термінології та порушення її єдності.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, слід зазначити, метою даної роботи було поставлено дослідження особливостей психологічних термінів та їх перекладу, що була досягнена шляхом виконання поставлених завдань. Одним із завдань даної наукової праці було встановлено надання визначення поняттю «термін», що є предметом вивчення науки термінології. Для реалізації цього завдання були проаналізовані різні підходи видатних лінгвістів до формулювання дефініції даного поняття, починаючи від основоположника термінології Д. С. Лотте, продовжуючи розглядати визначення термінів за більш сучасною класифікацією Т. Проценко, з метою спроби надати йому власне формулювання. Було встановлено, що термін є спеціальною лексичною одиницею, що виконує особливу функцію називання понять, та використовується в певній сфері знань.

В процесі аналізу теоретичних матеріалів, було зауважено, що існує проблема, що полягає у складності відокремлення ознак терміну від вимог, що до них висуваються. Було з'ясовано, що ознаки терміну є обов'язковими умовами його існування, а вимоги – бажаними. Взнявши за основу теоретичні дослідження Д. С. Лотте, Г. О. Винокура, Т. Л. Канделакі, С. В. Гриньова-Гриневича та А. А. Реформатського було виділено, які саме ознаки мають терміни, так які вимоги до них висуваються. Також, користуючись критеріями класифікації С. В. Гриньова-Гриневича, вдалось систематизувати та розкрити усі вимоги до термінів, поділяючи їх за синтаксичним, семантичним та прагматичним аспектами. Було встановлено, що в ідеальному випадку термін повинен прагнути до відповідності усім вимогам, однак дослідники повинні залишатися гнучкими та підлаштовувати терміни під ті вимоги, які є можливими у кожній конкретній ситуації.

Завдання відтворення класифікації термінів було виконано, користуючись теоретичною базою таких лінгвістів, як С. В. Гриньов-Гриневич

та В. М. Лейчик, застосовуючи системний метод. Було проаналізовано та деталізовано поділ термінології за історичним, формальним, семантичним, змістовним та функціональними критеріями. Значущість цього процесу полягає у тому, що він сприяє більш чіткому розумінню внутрішніх зв'язків між термінами та більш чіткому усвідомленню місця відповідних термінів у складній системі термінології. Це допомогло виявити структурні особливості саме психологічних термінів, а також їх взаємозв'язок з іншими термінами.

Була встановлена проблема недостатньої дослідженості саме психологічної термінології. Актуальність даної тематики була підкреслена стрімким сучасним розвитком науки психології, що зумовлює поглиблення вивчення її термінології. Виділено наступні особливості психологічної термінології: зовнішня схожість із загальноживаними словами, насиченість інтернаціоналізмами та запозиченнями, неологізмами, а також багатозначність психологічності термінів.

Важливо підкреслити, що загалом особливості психологічної термінології є причиною складнощів при її перекладі. Так на основі матеріалу книги Стівена Кові "The Seven Habbits of Highly Effective People" були проілюстровані труднощі перекладу пов'язані зі схожістю деяких психологічних термінів із загальноживаними словами, синонімією та метафоричністю термінів, перекладу неологізмів та термінів-аббревіатур, а також вибору способу перекладу термінів. Встановлено, що психологічні терміни як правило перекладаються за допомогою еквіваленту, якщо він є в національній мові та перекладацьких трансформацій. Останній розділ ілюструє наслідки, що настають при недостатній освіченості перекладача у тематиці, з якою він працює, а саме неправильна трансляція значення терміна при перекладі, що хибно вирізняє місце певного терміна у межах терміносистеми та створює плутанину.

Отже, результат даного дослідження полягає у розумінні недосконалого рівня дослідження психологічної термінології на даний час. Ми розуміємо, що вона є недостатньо вивченою та потребує привернення уваги до необхідності

більш ретельного дослідження особливостей психологічних термінів та їх перекладу. Причина надзвичайної важливості дослідження психологічної термінології полягає у необхідності розвитку вітчизняної психологічної науки шляхом вбирання знань з іноземних джерел, що потребує залучення перекладачів. Оскільки значна кількість психологічних термінів утворюється поза межами української термінології, повинна приділятися значна увага їх перекладу. Було доведено, що перекладачі, залучені до перекладацького процесу повинні не лише володіти перекладацькими навичками на високому професійному рівні та досконало знати мови, з якими працюють, а також бути глибоко знайомі зі сферою психології та усіма її нововведеннями, в тому числі запровадженням нових термінологічних одиниць. Також важливим є момент вибору правильного еквіваленту терміна або його способу перекладу в разі твердої впевненості у його відсутності в мові перекладу.

В процесі дослідження було підкреслено, що значення правильного перекладу психологічних термінів є важливим не тільки в рамках наукового дискурсу, а й в поза наукових колах. Адже сучасний стан розвитку доступної науково-популярної літератури активно впливає на формування психологічної освіченості людей, тому, не зважаючи, на її неофіційність та в деякому розумінні побутовість, є важливим чітке наукове визначення психологічних термінів та максимально точне відтворення першопочаткового значення терміну мовою перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимова А. Г. Актуальные проблемы перевода : теория и практика : учеб. пособие. Баку : изд-во филиала МГУ им. Ломоносова, 2015, 81 с.
2. Балыгина Е. А., Ермолова Т. В. Проблема перевода английских психологических терминов на русский язык. *Современная зарубежная психология*. 2018. Том 7. № 1. С. 85—93 URL : https://psyjournals.ru/files/93060/jmfp_2018_n_1_Balygina_Ermolova.pdf (дата звернення : 19.10.2021).
3. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : «Междунар. отношения», 1975, 240 с.
4. Бурсина, О. А. Особенности мотивированности специальной лексики. *Молодой ученый № 8*, 2015, С. 1103-1106 с. URL : <https://moluch.ru/archive/88/17421/> (дата звернення : 20.11.2021).
5. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды Московского института истории, философии и литературы: сб. статей по языковедению*. Москва : ЛИТЕРА, 1939. Т. 5. С. 3-54.
6. Городецкий Б. Ю., Раскин В. В. Термины с лингвистической точки зрения. *Место терминологии в системе современных наук: тезисы докладов и сообщений*, Москва : Изд-во Моск.ун-та, 1970, С. 134 – 141
7. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение: учеб. пособие. Москва : Академия, 2008, 304 с.
8. Єфименко В. А., Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінки якості перекладів. URL :

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mikks/2011_33/169_173.pdf. (дата звернення : 15.11.2021).

9. Защепа О. В. Англомовні психологічні терміни та їх переклад. *Іноземна філологія*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. Вип. 125. 32–39 с.
10. Звягинцев В. А. Семасиология: учеб. пособие. Москва : Изд-во Моск. Университета, 1957, 338 с.
11. Канападзе Л. А. О понятиях «термин» и «терминология». *Развитие лексики современного искусства* : сб. статей. Москва : Наука, 1965, С. 75-85.
12. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва : Наука, 1977, 167 с.
13. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. *Граматичні труднощі, лексичні, термінологія та жанрово-стилістичні проблеми* : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2004, 576 с.
14. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : учебное пособие. Киев: УМКВО, 1989, 103 с.
15. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2006, 240 с.
16. Книщенко Н. П., Нікуліна Н. В. Теоретичні й практичні основи для різноаспектного дослідження спеціальної лексики. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць, Харків, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018, вип. 47, С. 222-227.
17. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. Москва : ЭТС, 2001, 424 с.
18. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. пособие. Москва : Альянс, 2013, 253 с.
19. Кримець О. Термінологізація та детермінологізація як результат взаємовпливу мовної та наукової картин світу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2015 № 817, С. 36–40.

20. Куприянова М. Е. Становление и функционирование терминосистемы высшего образования в глобализации. Москва : МГППУ, 2014, 259 с.
21. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура: учеб. пособие, 4-е изд., испр. и доп. Москва : ЛИБРОКОМ, 2009, 254 с.
22. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації : дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Київ : КНТЕУ, № 43 том 4, 2019, С. 72-74.
23. Лотте Д. С. Краткие формы научно-технических терминов. Москва : Наука, 1971, 84 с.
24. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики. Москва : Изд-во АН СССР, 1961, 160 с.
25. Нікішина В. В. Відтворення інтернаціональної та псевдоінтернаціональної лексики як перекладознавча проблема. *Молодий вчений*. Миколаїв, 2017, С. 113-116 URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.1/29.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
26. Панько Т. І. Українське термінознавство: навч. посіб. Львів : «Світ», 1994. 216 с.
27. Проценко Тетяна. Історія виникнення науки про терміни, сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Наукові записки КДПУ : матер. п'ятої міжнар. наук.-практ. конф. "Мови і світ : дослідження та викладання"*, м. Київ, 2011, С. 400-405.
28. Реформатский А. А. Мысли о терминологии. Современные проблемы русской терминологии. Москва : Наука, 1986, С. 163-198.
29. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франца. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство, Львів, 2016, Том 2 №5, С. 112-116.
30. Суперанская А. В., Васильева Н. В., Подольская Н. В. Общая терминология. Вопросы теории под ред. Канделаки Т. Л, 3-е изд. Москва : УРСС, 2004, 246 с.

31. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія : навч. посіб. Кривий Ріг : ДНУЕТ ім. Туган-Барановського, 2020, 179 с.
32. Хаютин А. В. Термин, терминология, номенклатура: учеб. пособие. Самарканд : гос. ун-т им. Алишера Навои, 1971, 129 с.
33. Шумило І. І. Особливості перекладу наукових текстів. *Молодий вчений*. Хмельницький : НАДПСУ, 2011, №7, С. 455-458.
34. Bassegy, E.A. Terminology and Language Planning: an alternative framework of practice and discourse. John Benjamins Publishing Company. Philadelphia, 2000, 263 p.
35. Braun P. Internationalisms: identical vocabularies in European languages// Language Adaptation (elated by Florian Columas) Cambridge: Cambridge University Press, 1989. P. 158-163).
36. Brislin, R. W. Introduction. In R.W. Brislin (Ed.), Translation : applications and research. New York: John Wiley/Halsted, 1976, p. 138.
37. Gernot Hebenstreit. Coming to terms with social translation : A terminological approach. *Translation studies*. 2019. P. 139-155. URL: <https://doi.org/10.1080/14781700.2019.1681290> (accessed: 21.10.2021).
38. Kolosova S. O., Zubkova K.V. Terms of psychology and ways of their creation in the English and Ukraininan languages. *Naukoviy visnyk mijnarodnogo humanitarnogo universytety*, 2018, № 37 tom 4, P. 58-60.
39. Levy D. Is there inherent bias in psychology translation? Academic language experts. URL : <https://www.aclang.com/blog/is-there-inherent-bias-in/> (accessed: 21.10.2021).
40. Lin Zhu. A critical review of the research on Translation Psychology : Theoretical and methodological approaches. URL : <https://lans-tts.uantwerpen.be/index.php/LANS-TTS/article/view/559/516> (accessed: 25.10.2021)
41. Osimo B. On psychological aspects of translation. *Sign Systems Studies*, 30(2), 2002, P. 607-627 URL : <https://doi.org/10.12697/SSS.2002.30.2.15> (accessed: 11.11.2021)

42. Shair ALI Khan. The Distinction between Term and Word: A Translator and Interpreter Problem and the Role of Teaching Terminology. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Islamabad, 2016, P. 696-704. URL : <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.095> (accessed: 11.10.2021)
43. Sigacheva N., Makayev K., Makayeva G., Gainanova D. Some approaches to translation of professional terms abbreviation in materials science. *2nd International Scientific Conference on Socio-Technical Construction and Civil Engineering. The Language of Construction*. Kazan, 2018, P. 1-7 URL : <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127412003> (accessed: 21.10.2021)
44. Tianyu Wang. Lexical Features and Translation of English for Psychology. *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 10, No. 4, P. 838-842, July 2019 URL : <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.1004.22> (accessed: 11.11.2021)

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

45. Большой психологический словарь/ сост. и ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2003, 672 с.
46. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. Москва : ИТИ Технологии, Издание 4-е, 2006, 994 с.
47. Словник української мови в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід та ін. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, т. 1973, т.4, 840 с.
48. Психологічний словник. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова/ За ред. Н.А.Побірченко, Київ : Науковий світ, 2007, 336 с.
49. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: Словник. ред. Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Київ : ВД «Професіонал», 2007, 512 с.
50. American Psychological Association Dictionary of Psychology. Режим доступу: <https://dictionary.apa.org/> (assessed: 20.11.2021).

51. Oxford dictionary of Psychology/ Ed. by Andrew M. Colman. Oxford: Oxford University Press, 4 ed, 2014. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067> (accessed: 10.11.2021).
52. The Cambridge Dictionary of Psychology / Edited by D. Matsumoto. NY: Cambridge University Press, 2009. 608 p. (accessed: 10.11.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

53. Стівен Кові. Сім навичок надзвичайно ефективних людей. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012, 384 с.
54. Stephen Covey. The Seven Habbits of Highly Effective people. New York : Simon&Schuster, 1987, p.

SUMMARY

The object of the work can be defined as the analysis of terms, in particular psychological ones.

The main aim of the paper consists in revealing the features of psychological terms and their translation. It consists of such theoretical and methodological principles as: key provisions of the terminology theory of D. Lotte, G. Vynokur, A. Reformatyskiy, T. Kyiak, T. Kandelaki, A. Superanska, S. Grynyov - Grynevych, V. Leychyk, V. Komisarov.

The paper defines the notion of the “term” which is a special lexical unit performing function of naming concepts, used in a particular field of knowledge; classifies terms according to historical, formal, semantic, substantive and functional criteria; reveals that psychological terminology has such features as the density of internationalisms and borrowings, neologisms, metaphorical terms, the presence of abbreviated terms, synonymy and ambiguity of psychological terms, which also poses certain difficulties in their translation. The presented research contains examples of the most common ways of translating psychological terms, namely translation by equivalent and such translation transformations as transcoding and explication. It is also shown in the work that the most common translation errors in translation of psychological terms are confusion of similar concepts, as well as the inconsistency of psychological terminology and violation of its unity.

Key-words: *term, terminology, psychology, translation.*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Арабаджи Єлизавета Юріївна, студент(ка) 2 курсу магістратури, форми навчання заочної, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма Переклад англійський, адреса електронної пошти elizavetaarabadi@gmail.com, - підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему « Переклад психологічних термінів на основі книги Стівена Кові "The Seven Habbits of Highly Effective People" » відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Арабаджи Є. Ю.

